

DISPUTATIO THEOLOGICA,
RATIONI SUOS
IN THEOLOGIA

LIMITES DEFINIENS,
DIVINUMque EFFATUM II. Corinth. X, 5.
 contra

Cl. DN. STEPHANUM VITUM
 vindicans,

QUAM SUB AUSPICIIIS DIVINIS,
 EX SPECIALI INDULTU ET BENEVOLO CONSENSU
 SUMME REVERENDÆ FACULTATIS THEOLOGICÆ,
MODERATORE

VIRO MAGNIFICO, SUMME REVERENDO DOMINO,
DN. JOH. JOACHIMO
WEIDENERO,

S. S. Theol. D. & Prof. P. Ord. longè Celeberrimo ad D. Mariæ
 Ædem Pastore meritissimo, h. t. Decano & Seniore Facultatis,

P R Æ S I D E

M. CAR. JOACH. Sibeth/

Marl. Megapol.

H. L. 2 C.

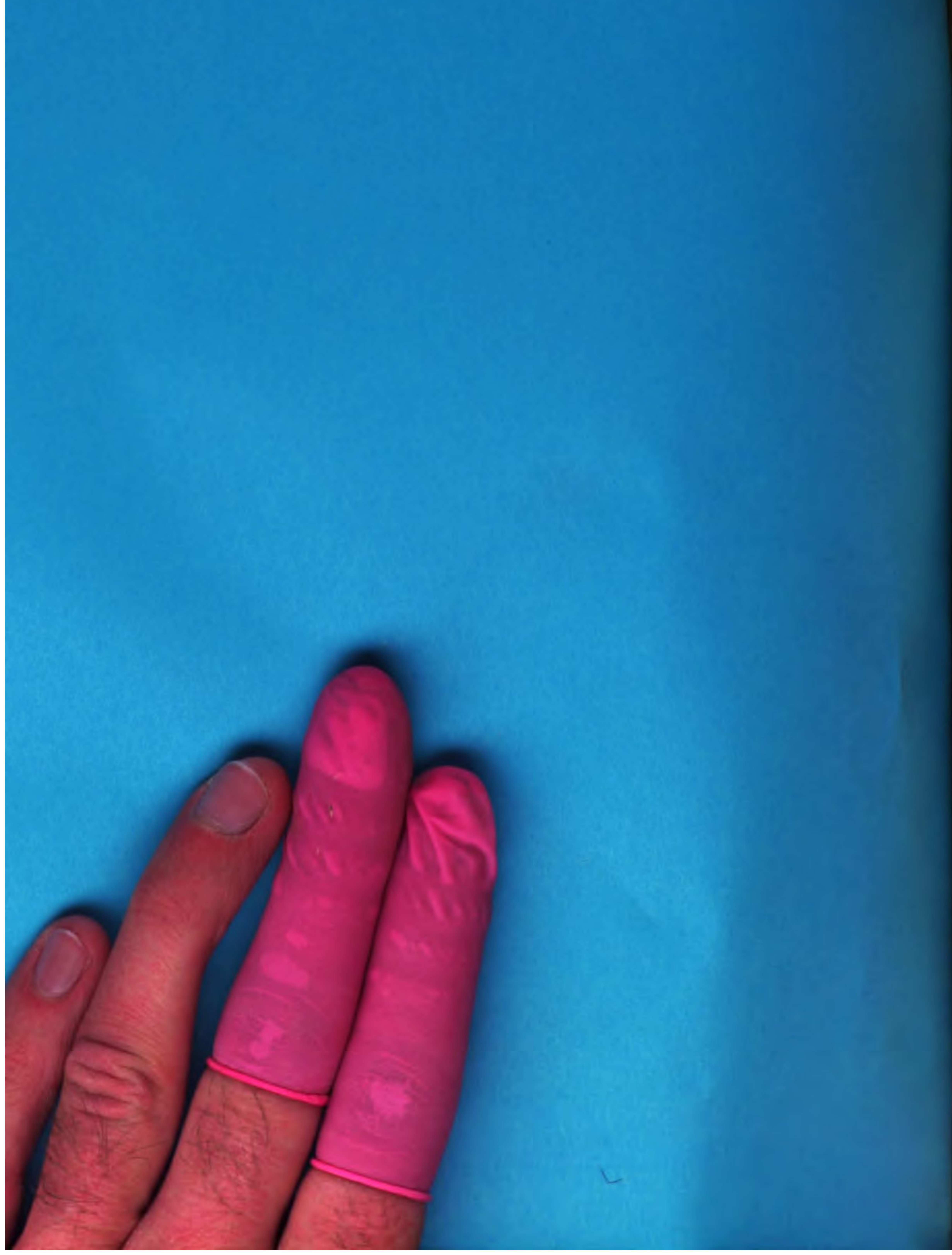
D. xxx. Augusti, Anno MDCCXXI.

defendet **RESPONDENS**

JOHANNES DANIEL MINUS,

Lubec. S. S. Theol. & Philos. Stud.

ROSTOCHII, Typis NICOLAI SCHWIEGEROVI, Ampliss. Senat. Typogr.

DISPUTATIO THEOLOGICA,
RATIONI SUOS
IN THEOLOGIA
LIMITES DEFINIENS,

DIVINUMque EFFATUM II. Corinth. X, 5.
 contra

Cl. DN. STEPHANUM VITUM
 vindicans,

QUAM SUB AUSPICIIIS DIVINIS,
 EX SPECIALI INDULTU ET BENEVOLO CONSENSU
 SUMME REVERENDÆ FACULTATIS THEOLOGICÆ,
MODERATORE

VIRO MAGNIFICO, SUMME REVERENDO DOMINO,

DN. JOH. JOACHIMO
WEIDENERO,

S. S. Theol. D. & Prof. P. Ord. longè Celeberrimo ad D. Mariæ
 Ædem Pastore meritissimo, h. t. Decano & Seniore Facultatis,

P R Æ S I D E

M. CAR. JOACH. Sibeth/

Marl. Megapol.

H. L. 2 C.

D. xxx. Augusti, Anno MDCCXXI.

defendet **RESPONDENS**

JOHANNES DANIEL MINUS,

Lubec. S. S. Theol. & Philos. Stud.

ROSTOCHII, Typis NICOLAI SCHWIEGEROVI, Ampliff. Senat. Typogr.

Summo, Optimo, Maximo

DEO,

PATRI BENIGNISSIMO,

*Pro infinitis à primo inde vitæ exordio
sibi cumulatissime concessis beneficiis*

GRATES,

Quas mens, inter mortales, humillima
potest concipere maximas,
acturus,

Et IPSIUS

Providentiam Paternam, Dire-
ctionem Perpetuam,
Præsidium firmum rogaturus
efflagitaturusque;

Ut

Ut &
**DOMINIS PATRONIS, MUSA-
RUM MÆCENATIBUS,**

Præceptoribus, Fautoribus atque Amicis

Omni observantiæ pietatisque cultu suspiciendis,
Pro cunctis in se Musasque suas collatis benefi-
ciis, quaecunque animi obæratî mo-
numentum facturûs,

Iisdem

*Fausta quæque, quæ votis unquam con-
cipi queunt,*

precatur us

Eorumq;

*Patrocinio, Favori atque Amori se totum
traditurus,*

Præsens

Exercitium Academicum

humillime

observantissime

obsequiosissime

offert, dedicat, consecrat

Respondens

JOHANNES DANIEL MINUS.

PRÆFATIO.

*U**T Articulorum fidei orthodo-*
xæ concatenatus est nexus, & indivulsa
cobæret compages, qua ex fundamentali
eoque primario reliqui suo quisque vel in-
timiori vel remotiori dependent vinculo;
Ita nec erroribus sua deest concatenatio & amica falsarum
consequentiarum cognatio, vi cuius, uno admissio errore,
in plures huic affines hominum animi præcipites aguntur.
Operæ igitur omnino pretium est, ut Augiæ hocce purgatu-
rus stabulum, attente inquirat πῶτον ψεύδος, cui reliqua
errorum monstra suos debent natales. Præclare de hoc
negotio meritus est B.Val. Alberti, in suo Interesse Religio-
num, ex imis Hereticorum adytis palmarium, quem tan-
quam Medusæ caput, Palladium atque Ancile nobis obver-
tunt, errorem studiose & dextre detectum in lucem pro-
trahens. Calvinianis quidem Palladium Absolutam Præ-
destinationem & Reprobationem cum B.Tauffrero alii, alii
cum B. Calovio fatale illud schisma sacramentarium assi-
gnant; Acu tamen rem tetigisse omnino mihi videtur su-
pro

pra laudatus B. Val. Alberti l. c. p. 39. omnes eorum errores ultimæ Rationis basi innixos arenæque principiorum Philosophicorum lubricæ superstructos esse, existimans. Cui sororias manus jungit B. Casp. Mauritius in *πρώτω ψεύδει* seu primo falso Calvinii & Sociorum Exercit. I. Gener. §. I. qui fontem primum generalem, ex quo fluunt errores Calvinianorum, Rationis & Philosophiæ abusum indicat, ex eo dogma absolutæ Prædestinationis, una cum ceteris erroribus necessitate quadam ineluctabili inde dimanantibus, dogma item negatæ idiomatum in Christo communicationis, denique dogma absentis æ cæna Corporis Christi derivans. Non igitur mirandum, quod rationem tantis mactent encomiis, hanc Dianam suam adorent, pingant, incrustent, nuditatem ejus fœdam pallient, & quicquid ad auctoritatem Dictaturamque in Theologia ipsi conciliandam quo tandem cunque modo facit, anxie conquirant, hunc genium suum tutelarem mordicus defendentes. Quicquid alii personati ex illorum numero insidiatores, consensus nobiscum fundamentalis pelle ovina induti, ecclesiam nostram ut per cuniculos adoriantur, clament, se Rationem non minus, ac nos faciamus, Theologiæ sacratis adytis prohibere, nec tanquam principium, sed nudum instrumentum, cui nullæ judicis partes relinquantur, admittere; Alii tamen cordatiores, vel in eo integritatis laude non defraudandi, linguam suam Cananæam & Asdodicam produnt, & divina, quæ præpostere vocant, Rationis humanæ placita tantum non ex asse divinis scripturis adæquant. Horum in censum venit Cl. Dnus. Stephanus Vitus, Scholæ Cassellensis Rector, qui in Dissertatione quadam divinam, ut loquitur, Rationis auctoritatem contra *ψευδεπμενίαν* loci 2. Cor. X. 5. modestè (Modestiæ sane Calvinianæ speciosissimum dedit do-

cumentum) vindicatum ivit. Quam cum legerem, & probabilitatis, quæ incautioribus glaucoma objicere posset, speciem quandam præ se ferre animadverterem; Animum statim ad accuratius ejus examen applicui. Enata inde est præsens Dissertatio Academica, cujus tamen duas tantum Sectiones priores hac vice in lucem mittere, temporis aliarumque circumstantiarum ratio permisit. Cum enim ingens, qua tempora nostra luxuriantur, Rationalistarum seges, vel ut verius dicam, sentina atque colluvies probibeat, quo minus Sectio Elenctica adeo arctis includi queat cancellis; Pagellarum vero, Dissertationi Academicæ sufficientium, numerus sub prelo præter spem excreverit; sat materiæ ad peculiarem Dissertationem conscribendam mihi relictum ratus, in aliam, si Fata mea sic tulerint, occasionem banc Sectionem distuli. Tu vero **BENEVOLE LECTOR!** his, si è re tua fuerint, frueri, & sanâ Ratione, si quæ Tibi censura videantur digna, utere, memor, meliora monentes me sibi semper experturos esse facilem, promptum.

JOVA JUVA!

Vem hic refutatum imus,

Cl. Dn. VITUM ut presso sequamur
pede ; Vindicias nostras trium Sectio-
num inclusas cancellis sistemus, quarum

Prima Exegetica Lutheri versionem à

ψευδερμενεία ipsi à Cl. Dno. VITO impacta vindicabit, te-
lumque hocce in auctorem retundet. *Secunda Dogmatica*
Sententiam Ecclesiae Lutheranae orthodoxam de genui-
no rationis usu & adulterino ejus abusu explicatam da-
bit evictam. *Tertia* denique *Elenctica* varias Hæreti-
corum aliorumque rationis limites justo longius profe-
rentium classes perstringet. Sit igitur jam σὺν Θεῷ.

SECTIO I.

EXEGETICA.

§. I.

Divinum illud, cujus ἐξήγησιν molimur, Effatum de-
promptum est ex 2. Cor. X, 5. ubi in textu origi-
nali verba sic fluunt: Καὶ ἀιχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα
εἰς τὴν ὑπακοὴν τῇ Χρῑστῷ.

A

Ver-

Versio :

I. VULGATA:

In captivitatem redigentes omnem intellectum , in obsequium CHRISTI.

II. LUTHERI :

Und nehmen gefangen alle Vernunft / unter den Gehorsam Christi.

Cæteris inspectis versionibus cuius ad oculum patet, πᾶν νόημα ab interpretibus mox mentem, mox intellectum, mox cogitationes exponi, à quibus sane non abludit germanica vox: *Vernunft* / Luthero usurpata.

§. II. Mori recepto satisfacturi generalia quædam circa hoc dictum præmittenda primoribus delibabimus labris. Decerpimus nempe Oraculum hocce divinum ex posteriori Divi Pauli Epistola ad Corinthios. Paulum ante sui conversionem Saulum etiam dictum (1) Epistolæ hujus genuinum esse Auctorem, qui unquam negaverit, nemo occurrit; (2) Indefessus hicce in vinea Domini Operarius, demandatâ sibi evangelii Ethnicis prædicandî provinciâ functurus, variis peragratis terris, Corinthum (3) quoque delatus, annum cum semestri ibi degens (4) largam suo ministerio converforum expertus erat messem, hinc Ephesum, (5) post Hierosolymam contendens, in itinere, dum in Macedonia versabatur, posteriores has ad Corinthios dedit Literas, (6) à Tito perferendas, qui collectas simul eleemosynas Hierosolymam transportandas haberet in promptu.

(1) Notatu dignissima, quæ divus Paulus expertus est, fata peculiari opera congeffit, ejusque Biographiam delineavit Hermannus Wittsius in Prælectionibus de Vita Pauli Apostoli, quatuordecim Sectionibus absolutis, in quibus de Natalibus Pauli & vita in Judæa

Judaismo, de Vocatione ejus ad Christianismum, de Gestis ejus
1) usque ad Synodum Hierosolymitanum ejusque sequelis. 2) in
Macedonia, 3) Atheneis 4) Corinthi, 5) Ephesi 6) in itinere
versus Hierosol. de Vinculis ejus in Judæa, navigatione versus
Romam, & vinculis ibi toleratis, de ejus Prosopographia, do-
tibus & coelibatu, tandemque de scriptis ipsi suppositis agit. Quæ
primum locum occupant inter Meletemata Leidensia edit. A. 1703.
In compendium hæc redacta vide apud D. Jo. Georg. Pritium in
Introd. in lectionem N. T. c. 17. p. 187. sqq. Quod nominis mu-
tationem attinet, agit de ea Wittsius Sect. III. §. 14. p. 47. Conti-
git nempe ea, quod observationem meretur, ad conversionem Sergii
Pauli Pro-Consulis in Insula Papho, Act. XIII, 9. Quam tamen
propterea Hieronymus affert, nominis mutati ratio lusum inge-
nii videtur sapere, nec cum Ambrosio & Chrysostomo Patribus
mytheria in hac mutatione, i. e. nodum in scirpo, quærere placet.
Acquiescendum utique censemus in data à Wittsio ratione, quod,
cum Græcis & Romanis auribus Sauli nomen insuetum esset, Pauli
vero vulgatum, levi mutatione ex Saulo factus fuerit Paulus.
Quod confirmatur illis, quæ habet Lighthfootus in Hor. Hebr. &
Talm. in 1. Cor. I, 1. Opp. T. II. p. 883. Vulgare, inquit, erat
in gente Judaica, ut inter Judæos nomine Judaico nuncuparen-
tur; ast inter Ethnicos aliò, idque probat exemplis Tabithæ,
quæ Græcis Dorcas, Thomæ, qui Græcis Didymus &c. nec non
testimoniis Rabbinicis, conf. quoque Glassius Philol. S. p. 974.

(2) Equidem Paulinas Epistolas à Cerintho repudiatas esse, disci-
mus ex Epiphanio, Hæres. 28. referente B. Ittigio de Hæresiarchis
Sect. I. Cap. 5. §. 3. p. 57. Nec quemquam fugit, quæ de Episto-
la ad Hebræos in utramque partem olim fuerint ventilata vid.
Cel. Pritius l. c. c. 4. per tot. p. 24. seqq. Quæ Paulo suppositæ
falsò fuerint epistolæ, docet Wittsius l. c. Sect. XIV. p. 234. sqq.
sc. ad Senecam & Laodicensis.

(3) Corinthum disertissimus Romuli nepotum pro Lege Manilia
lumen totius Græciæ vocat. Erat Achajæ caput, Græciæ de-
cus, inter duo maria, Jonicum & Ægæum, quasi spectaculo ex-
posita Florus L. II, c. 16. vid. Wittsius l. c. Sect. VII. §. 1. p. 90.

Memorabilia hujus urbis quoque enarrat Ligthfootus l. c. in Observatt. de ipso Corintho. p. 881.

(4) Act. XVIII, 11. Prima vice tum Paulus Corinthum venerat; Secunda vice Corinthum invisisse colligitur ex subscriptione epistolæ ad Romanos, quam Corintho scriptam variis argumentis probat post Originem Lud. Capellus vid. Wittsius l. c. Sect. IX. §. 6. p. 141. seqq. maximè vero confirmatur ex 2. Cor. XII, 14. ubi Paulus se ad eos tertia vice visitandos promittit paratum, bis igitur ante adfuerit necesse est. An vero tertia vice Corinthum adierit? adhuc sub judice lis est. Paulum priori captivitate Romana solutum Corinthum, Troada, Miletum, Colossos aliaque loca petisse refert Spanhemius Hist. Eccles. Sect. I. p. 546. Debili tamen hæc niti fundamento, & Baronii, fatentis res Pauli à liberatione ex vinculis usque ad martyrium obscuras esse, ingenuitatem laudandam esse pronuntiat Wittsius l. c. Sect. XII pag. 125. seqq.

(5) Act. XII. 19. XIX, 1. seqq. Hinc Epheso scriptam esse priorem ad Corinthios Epistolam colligimus ex 1. Cor. XVI, 5. 8. coll. cum Act. XIX, 21. occasionem ipsi præbente schismate inter Corinthios, eorumque ad Paulum literis, in quibus de causa conjugii & coelibatus eum consuluerunt 1. Cor. VII, 1.

(6) Consentit subscriptio, Philippis, capite Macedoniæ scriptas esse, svadet idem quæ de collectione eleemosynarum memorat Paulus 2. Cor. VIII. 1. seqq. IX. 2. 4. 5. an vero ad Annum Christi sexagesimum cum Jac. Usserio, aut sexagesimum secundum cum Lud. Capello aut quinquagesimum sextum sint referendæ? Non definitio conf. Ligthfoot in Chronic. & Ordine Textuum N. Test. Opp. T. II. & D. Pritius l. c. c. 18. p. 211. seqq.

§. III. Hæc si ad animum revocentur, de occasione totoque scopo posterioris hujus ad Corinthios epistolæ judicium ferre in expedito est. Continet enim partim sui defensionem, partim adhortationem ad eleemosynas ritè & liberalitè erogandas. 1) Defendit se contra mendacii vanitatem, causas impediti sui adventus, quem promiserat, interférendo cap. 1. 2.
2) con-

2) contra vanitatem gloriæ propriæ cap. 3. fidem suam & labores in officio recensens, quorum præmiis cælestibus, se consolatur capp. 4. & 5. 3) defendit se contra hypocrisin c. V. 9. seqq. & ad sui imitationem adhortatur c. VI. 4) defendit epistolam suam priorem paulò, ut quibusdam videbatur, duriores & amariores. c. VII. Jam sequuntur adhortationes ad eleemosynas, partim exemplum Macedonum ipsis commendando & laudando, c. VIII. partim aliis argumentis suadendo & ut ordine omnia instituantur jubendo, c. IX. Tandem immixtis his adhortationibus regreditur Paulus ad sui defensionem contra Obtrectatores Pseudo Apostolos aliosque seductores in ultimis 4. capitibus.

§. IV. Decimo igitur hoc capite denuò Paulus Apologiam instituit doctrinæ suæ officique. Quam ut eò penitus intelligamus de Obtrectatoribus illis Pauli, eorumque calumniis pauca sunt præmonenda. Larvam iis detrahit Paulus c. XI, 13. *ψευδα ποσόλγες καὶ ἐργάτας δολίγες, μελαγχρηματίζομένους εἰς ἀποσόλγες χρίσθαι* eos nominando. Erant vero sine dubio iidem, quos *ψευδαδελφους* dicit Gal. II, 4. Horum Antesignanum fuisse Cerinthus memorat Epiphanius, ejusque assecclas hic à Paulo atro notari Lapillo, quippe in quos falsa dogmata, quorum Paulus Gal. IV, 10. seqq. mentionem facit, optimè quadrant. Nam ut Hieronymus in quadam ad Augustinum epistola testatur, Cerinthus legem evangelio miscuit, & juxta Pseudo Hieronymum, circumcisionem non intermittendam, sabbatha cum diebus festis ritu Judaico celebranda idem probare annisus fuit. (1) Horum Pseudapostolorum in numero non immerito fertur Cleobius, de quo Epistola illa, quæ apud Armenos ad Paulum Corinthiorum nomine scripta perhibetur, narrat, Simonem & Cleobium pestifera sua dogmata Corinthi disseminasse & docuisse, Prophetas non esse legendos, Deum non esse omnipotentem, non esse futuram corporis resurrectionem &c. (2) Inprimis vero ipsam Pauli Personam convitiis proscindere Pseudo Apostoli non erubescabant, *ταπεινὸν* illum despiciatui hab-

bentes, audaciam ejus in epistolis ridentes, παρυσίαν τῷ σώμα-
τος ἀσθενήν, καὶ τὸν λόγον ἐξηθενημένον v. 10. ipsi exprobrant. (3)
Contra hos igitur divinam doctrinæ suæ efficaciam omni hu-
manæ sapientiæ ac eloquentiæ longè præponderantem urget;
Arma enim militiæ suæ non carnalia sed valida esse in Deo ad
destruenda hæreticorum munimenta, quibus sophisticas eorum
ratiocinationes elidere, omnemque superbiam sapientiæ huma-
næ, quæ divinæ infert bellum, subjugare possit, captivam du-
cens omnem intellectum sub obsequium Christi.

- (1) Hausta sunt hæc ex recensione B. Ittigii de Hæresiarchis ævi A-
postolici Sect. I. cap. 5. §. 3. p. 51. de Ebionitis eisdem errores
recenset c. VI. p. 64. seq.
- (2) Conf. B. Ittigius l. c. Sect. I. c. III. §. 2. p. 42. ubi Cleobii hu-
jus mentionem etiam Hegesippum apud Eusebium & Auctorem
Constitutionum Apostolicarum facere indicat.
- (3) Chrysostomus alicubi Paulum homuncionem tricubitalem no-
minat, & Nicephorus Callistus L. II. c. 37. hanc ejus pingit pro-
fopographiam: Paulus autem corpore erat parvo & quasi incurvo
& paululum inflexo, facie candida, annosque plures præ se fe-
rente & capite calvo, oculis multa inerat gratia, supercilia deor-
sum versum vergebant, nasus pulcre inflexus, idemque longior,
barba densior & satis promissa. vid. Wittsius l. c. Sect. XIII. §. 1.
pag. 220. seq.

§. V. Habes hic B. L. συνάφειαν verborum nostrorum cum
præcedentibus, ex qua in ipso eorum sensu dijudicando non
leve momentum infra desumemus. jam itaque Cl. Domini
Viti interpretatio justæ examinis lance ponderanda nobis erit.
Post longas Criticarum tricarum ambages verba Pauli Cl. Do-
minus Vitus in hunc detorquet sensum: *Quemadmodum fideles*
πληροφορία illa, quam Spiritus S. illuminatio in illorum mentibus exci-
tavit, tantum possunt contra λογισμὸς καὶ πᾶν ὕψωμα, ut hæc adversa-
riis ad ἐχέμυθίαν redactis, contra evangelii veritatem nihil valeant;
Ita precibus, quæ πόλυ ἰχθύσι Jac. V, 16. id impetrant à Deo, ut non
tantum

tantum non obsint evangelii incremento, quascunque insidias, quascunque machinas admoveat Satanas, sed potius evangelii rationibus & commodis serviant, obtemperentque. ()* Quantam vim coacta hæc, & obtorto quasi collo intrusa ἐρμηνεία & singulis vocibus & toti contextui inferat, liquido satis constabit, ubi duarum imprimis vocum genuinam significationem accuratiori venati fuerimus indagine, nempe quid sit: πᾶν νόημα? quid sit: αἰχμαλωτίζειν? Adeo enim à simplicitate verborum sensus hic affictus abhorret, ut ad quemcunque Lectorem audacter provocare sustineam, an unquam hæc phrasis: αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα εἰς ὑπακοὴν τῷ Χριστῷ, in animo ejus præjudiciis vacuo hunc generare possit sensum: insidias & machinationes virulentas Diaboli ita divina Potentia dirigere, ut evangelio non obsint, sed profint ejusque incremento serviant. Sed paulo propius ad rem!

(*) conf. Bibliotheca Historico-Philologico-Theol. Cl. II. Fasc. III. N. 3. ubi hæc Cl. Dn. Stephani Viti Dissertatio legitur inserta, hujus §. XIII. p. 441. illa à nobis allegata verba habet.

§. VI. Quid vox illa: νόημα significet? fuscè satis Criticus ille inquit. Nec quod contra etymologiam ab ipso enucleatam, excipiam, habeo; Rectè enim νόημα ὁπὸ τῷ νοεῖν natales suos derivat; Ast duo inter nos in controversiam veniunt, alterum: an νόημα nunquam per rationem verti reddique possit? & an Lutherus hypothese suæ servierit, vertendo per Vernunft/ aliosque sua ψευδερμενεία adduxerit, ut reliquis vocis νοήματος significationibus hanc etiam rationis male addiderint? alterum: an vox νόημα h. l. rectè ex mente Spiritus S. verti possit: machinationes, insidiæ Diaboli? In his enim quæstionibus Clarissimo Dno Vito ut dicam scribam, ipsa veritas suo jure, suis legibus efflagitat. Ad priorem enim quæstionem Cl. Auctor respondet: *Nunquam illos ferre poterò, qui νόημα nostrum per rationem reddunt, neque enim unquam evincent, vocem νόημα rationem eo sensu notare, qui in nostra controversia versatur. Et nimirum hypothesis*

pothesi sua serviisse mihi Lutherus videtur, cum nostrum locum reddidit per: und nehmen gefangen alle Vernunft unter den Gehorsam Christi. Si qui igitur Lexicographi adjecere hanc etiam rationis significationem, vel intellexerunt cujuscunque generis cogitationes, vel ψευδερμενεία hujus loci, nulla alia auctoritate adducti, male reliquis vocis significationibus hanc etiam rationis addiderunt. (*) Quod si itaque evicerimus, vocem νόημα & vi etymologiae & usu receptissimo denotare rationem; Durum illud, quod B. Lutherum nostrum Cl. Auctor onerat, ψευδερμενείας ἔγκλημα in fumum abibit.

(*) in supra citata ejus Dissertatione §. 17. p. 445.

§. VII. Primò igitur ad etymologiam provocans, significationem τῆ νοεῖν, qua intelligere, cognoscere, mente perpendere, cogitare, sapere propriè denotat, extra controversiæ aleam poni apud omnes confido. Hinc vero inficias non ibo, τὸ νόημα à passiva voce oriundum πρώτως innuere id, quod intelligitur, cognoscitur & cogitatur, seu objectum illud actus cogitandi & cognoscendi, non tamen quod extra mentem est positum seu emanans, sed intra mentis finum latens seu immanens, quod ideam vocare liceat, quippe quæ est immediatum illud actus cogitandi objectum intra mentem subsistens. (1) Cum autem idem hocce νόημα à media voce derivare, non abludat à Græcæ linguæ genio; Activam quoque significationem non omnino respuere, exinde claret. Quidni igitur νόημα eundem activum indueret sensum, quem τὸ ὄμμα (2) τὸ πῶμα (3) τὸ θέλημα (4) aliæq; admittunt voces à passiva voce ortum trahentes. πρώτως igitur τὰ νοήματα ideas seu cogitationes, (5) quæ per actum cogitandi producuntur à mente, indicant; δευτέρως vero simul pro ipso actu ejusque facultate activa, quam appellamus rationem, accipiuntur.

(1) Sic Recentiores fere omnes definiunt Ideam vid. Joh. Clerici Logica C. I. §. 2. & Chauvini Lexicon Philos. sub voce Idea.

(2) ὄμμα

(2) ὄμμα proprie quod videtur seu spectaculum; sed notat quoque oculum II. γ. κ. χ. θονὸς ὄμματ' αὐτῶν Aristot. Polit. 3. βέλπτον ἰδοίης δύοιν ὄμμασι.

(3) τὸ πῶμα significat partim πῶσιν seu lapsum & casum, partim id quod cadit v. g. cadaver, corpus defuncti.

(4) de voce hac: Θέλημα ipse Cl. Dn. Vitus agit in Dissert. sua §. 5.

(5) Sic Clemens Alexandr. Strom. VIII. p. 781. inquit: Νόημα εἰν ὁμοιώματα καὶ ἐκτυπώματα ὑποκειμένων & Pachymeres in c. VIII. Dionys. Arcop. τὸ νόημα κίνησις ψυχῆς εἰν αὐτοπόσατ.

§. VIII. Quod ut firmiori adhuc suffulciamus tibicine, ad cognata hujus vocis descendamus; Quorum proximum est ὁ νοήμων, quod hunc perpetuò obtinet sensum: intellectu præditum, mentis compotem, Sapientem esse. 1) Quare vi cognationis τὸ νόημα intellectum mentem facultatem cognoscendi subinnuere, prono consequentiæ alveo fluit. Alterum cognatum est ὁ νοός s. νῆς eadem cum nostra voce stirpe satum. Νῆς autem illam animæ partem imprimis denotat, quā pure ratiocinatur, indulget contemplationi rerum spiritualium, veritatumque aliarum certitudinem & nexum ex ideis vestigat atque demonstrat. 2) Addi possunt voces: ἐννοια, & διάνοια, ejusdem stemmatis furculi, eademque significatione pollentes, quod anxie conquisitis exemplis adstruere velle, superfluum saperet. Præterea ex collatione locorum parallelorum infra demonstrabimus, τὸν νῆν, ἐννοϊαν, διάνοϊαν, & τὰ νοήματα eodem in sensu adhiberi promiscuè. Ex his proinde concludimus, in ipsa τῶ νοήματος etymologia & in subsidium vocatis ejus cognatis nihil esse, quod impediat, quo minus τὸ νόημα verti possit: Ratio s. die Vernunft.

(1) conf. Loca Scripturæ S. Syr. XIX, 16. Prov. I, 5. Dan. XII, 10. & Homerus II. ψ. Od. μ.

(2) Respondet voci Hebraicæ: נַחֲמָנִים; quæ superiores illas animæ rationalis, facultates inferioribus animæ sensitivæ contradistinctas denotat: Hinc Cel. Vitringa Obs. S. L. 3. c. 4. p. 533. inquit, hanc partem animæ,

animæ, quâ purè ratioclnatur & non affecta à spiritibus, nec occupata sensibus, vocarunt $\Pi\Delta\Psi\Delta$, quam divinum ignem, $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\nu$, rationem, mentem animi, $\nu\tilde{\epsilon}\nu$ veteres dixere, conf. quoque Deylingii Observ. S. P. II. Obs. 3. p. 31. seq.

§. IX. Quodsi porro usum (quippe penes quem est maxima in dijudicandis vocum significatibus auctoritas, verba enim valent sicut nummi) vocis $\nu\acute{o}\eta\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ consulamus, Rationis significationem reliquis $\tau\tilde{\epsilon}\ \nu\acute{o}\eta\mu\alpha\lambda\omicron\varsigma$ significatibus haud male à Lexicographis additam esse, nullo demonstrabimus negotio. Nec tamen hic opus esset, aliis, quam ipsiusmet Adversarii nostri, armis uti; suo enim se jugulat gladio, ingnuè confitendo, *satis hanc significationem vocis $\nu\acute{o}\eta\mu\alpha\lambda\omicron\varsigma$, quâ ipsam mentem intelligentem s. intellectum notat, Græcis auctoribus familiarem esse, adductis quoque Sacra S. locis, in quibus vocem $\nu\acute{o}\eta\mu\alpha$ haud facile aliter reddere possis, quàm per mentem, quatenus in rerum cognitione versatur.* 1) Jam ad æquum quemcunque Judicem provoco, quid sit mens intelligens seu intellectus? quid sit mens, quatenus in rerum cognitione versatur? nisi ipsa Ratio. Mihi sane ratio accipitur pro nobilissima animæ facultate, res cognoscendi & dijudicandi; & pari ratione intellectum definio. Apud Auctores quoque latinos notabilioris hujus differentia inter rationem, prout hic accipitur, & intellectum ne $\gamma\epsilon\upsilon$ quidem minimumque occurrit vestigium, sed synonymice eadem conjungit & promiscuè usurpat Cicero. 2) Germanicæ quoque voces: **Vernunft und Verstand** adeò harmonicè conspirant, ut, nisi tritari & subtiliter ineptire volueris, nihil tanti discriminis, quod Cl. Auctor his vocibus intercedere fingit, ne per febrim quidem aut somnium tibi in mentem venerit. Equidem novum quendam voci rationis significatum Cl. Auctor tribuit, de quo infra in sectione dogmatica dispiciemus; Qui tamen si vel maximè obtineret inter doctos Philosophos, in communi tamen & vulgari versione, quæ rudium imprimis in gratiam adornatur, attendi prorsus nec potest nec debet. Lutheri enim verba: **Die Vernunft gefangen nehmen** / quisquis, non dicam emun-

emunctioris naris, sed idiota, germanicæ modo sit linguæ peritus, primo statim intuitu sic intelligit, vocem: die Vernunft notare, den natürlichen menschlichen Verstand / der die Göttl. Geheimnisse erkennen will / seu ut verbis ipsius Adversarii utar, mentem intelligentem seu intellectum, mentem, quatenus solis naturæ viribus instructa in rerum divinarum seu mysteriorum cognitione versatur. Cum igitur Cl. Auctor hanc ipsam significationem calculo suo dignatus, ex quatuor Scripturæ locis 3) demonstrat; Non potest non simul B. Lutheri versioni sub scribere. Quis enim Luthero vitio verteret, quod vocem *νόημα*, quæ quoties in N. T. occurrit (unico excepto loco sc. 2. Cor. II, 11.) perpetuò intellectum designat, in hoc quoque dicto quæstionis sic reddiderit? Sane contradictoria illa Cl. Auctoris verba: *νόημα* significare mentem & intellectum, quatenus in rerum cognitione versatur, & tamen nunquam per Vernunft / sine *Ψευδερμενείας* labe, verti posse, sana ratio, quam tamen ubique crepat Auctor, inter se conciliare nequit.

(1) Vid. Dissert. ejus §§. 6, 7, 8.

(2) De Finibus Bon. & Mal. ubi Stoicorum proposita sententia, omnia ex quatuor rebus constare, quæstionem, dicit, fuisse ortam, an quinta quædam natura, unde ratio & intellectus oriretur.

(3) Nempe Phil. IV, 7. 2. Cor. III. 14. 2. Cor. IV, 4. c. XI, 3. Quæ loca si quis inspexerit, τὸ νόημα nonnisi pro intellectu sumi facile animadvertet. Inprimis hos, quorum occæcata sunt νοήματα Paulus Ephes. IV, 18. vocat ἐσκοτισμένους τῇ διανοίᾳ illisque opponit πεφωτισμένους ὁφθαλμοῦς τῆς διανοίας Eph. I, 18. Unde apparet, νόημα hic idem significare, quod διάνοια.

§. X. Ut tamen adhuc clarius elucescat, τὸ νόημα recte verti per rationem, exempla quoque ex versione V. T. græca profanisque Auctoribus in medium afferemus. Sic Es. LV, 9. Summum Numen comparatione quadam inter διάνοιαν suam, hominumque διανόημα instituta, ostendit, intellectum suum humanâ ratione æque superius esse, ac cælum terrâ. Locus

hic sane apprimè nostrum illustrat, causam addens, cur humanum νόημα sit incaptivitatem, redigendum, quia divina διάνοια, διανόημα humanum infinitis post se parasangis relinquit. Quæ Paulus 2. Cor. III, 14. repetit verba: ἐπαρώδη τὰ νοήματα αὐτῶν, desumpta sunt ex Es. VI, 10. Exstat ibi vox נל & in græco καρδία, quæ licet sæpius voluntatem denotet, hic tamen pro intellectu sumitur, & ab interpretibus 70. frequentèr mox νῆς Exod. VII, 13. Es. 41. 22. mox διάνοια Exod. IX, 21. XXVIII, 3. Num. XV, 39. Hic vero à Paulo τὰ νοήματα vertitur, clarissimo indicio, has voces esse ἰσοδυναμῶντα. È profanis auctoribus præter ea, quæ Stephanus in Thesauo suo annotavit, ex Fab. L. 8. c. 5. Hesiodum testem producam. 1) Hic namque aureum illud, de quo fabulam nectit, hominum genus cum argenteo comparans, inquit:

Ἀργύρεον ποίησαν ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες
χρυσέω ὅτε Φυὴν ἐναλίγκιον ὅτε νόημα.

Sicuti hic proceritatem tanquam pulcherrimum corporis donum argenteo hominum generi denegat; ita per νόημα quoque excellentissimam animæ facultatem, in qua maxima pulchritudinis ejus pars sita est, rationem nempe indigitat. Eodem in sensu 2) introducit Herculem cum Jolao sic loquentem:

γεινομεθ', ὅτε Φυὴν ἐναλίγκιοι, ὅτε νόημα
σὸς τε πατήρ καὶ ἐγώ.

Pari in significato νόμα accipit Damascenus (3) verba externa vocans ἀγγέλως νοήματος indices illos & internuncios mentis s. intellectus, quibus ideas & cogitationes suas aperit & manifestat. Ast in meridiano solis jubare facem accensurus videri possem, si exempla plura ad nauseam cumulare pergerem. Sufficit igitur demonstrasse, quod & vi etymologiæ & usu receptissimo vox νόημα denotet intellectum seu rationem. Anne igitur cum sanâ ratione pugnet, eos ψευδερμενείας reos agere, qui νόημα rationem interpretantur? judicet quivis à partium studio alienus rerum æstimator.

(1) In ἔργοις καὶ ἡμέραις v. 128.

(2) In Scuto Herculis vers. 88.

(3) De Orthod. Fide L. I, c. 17. Conf. Joh. Casp. Sviceri Thesaurus Eccles. sub voce νόημα

§. XI. Altera, de qua mihi cum Cl. Dno. Vito, litem esse supra dixi, quaestio est: An vox: νόημα hoc loco ex mente Spiritus S. rectè verti possit: machinationes & insidiae Diaboli? Duo iterum hujus quaestionis membra figillatim sunt enucleanda, primò, an νόημα hic denotet inprimis machinationes scelestas & insidias? dein, an hic respiciat Paulus ad machinationes & insidias diaboli? Priori enim concessio, posterius tamen hoc ipso nondum evictum. Ad prius respondet Cl. Dn. Vitus: *Maximè vero hoc loco illa vocis νοήματος significatio observanda videtur, quâ insidias, machinationes, fraudulenta & cum aliorum interitu vel damno conjuncta consilia notat.* 1) Multus in eo est Cl. Auctor, ut exempla ex profanis Auctoribus hausta cum mulando probet, τὸ νόημα denotare machinationes violentas, insidias, scelestas consilia. Hic igitur in memoriam revocandum est, quod supra diximus, τὸ νόημα πρῶτως denotare id, quod cogitatur, seu ideas & cogitationes; Quem significatum reliquis frequentiorum apud Auctores graecos prædominari, probatu facillimum esset, si actum agere placeret. 2) Consilia vero scelestas, violenta & fraudulenta, quoad mente volvuntur, cum ipsae sint cogitationes; ambabus sane, quod ajunt, ulnis Cl. Auctori largior, νοήματα esse consilia; Verum enim vero quod consilia scelestas, violenta, fraudulenta denotent, hoc non ex nativo & proprio vocis νοήματος valore est, sed ex materia, ad quam applicatur, indole. Vox νόημα generalitèr significat cogitationes, cujuscunque demum sint farinae, s. malae seu bonae, seu in aliorum utilitatem seu damnum & interitum vergant; Quando autem & antecedentia & consequentia, & ipsa res, de qua sermo est, & epitheta adjecta satis clare innuunt, intelligendas esse cogitationes violentas in aliorum interitum tendentes; Nondum tamen exinde peculiaris quæ-

dam vocis νοήματ^o significatio est exsculpenda, sed hoc habet ex generali suo ambitu, quo quævis cogitationum genera complectitur. Omnia igitur ab Auctore adducta loca quoad συνάφειαν textus, epitheta adjecta rei quæ narratur indolem penitus perpendens, nullo animadvertet negotio, νοήματα ibi retinere generalem suam significationem cogitationum, quod verò his adhæret fraudis & violentiæ, non ex voce, sed ex materiæ & subjecti, de quo usurpatur, natura unice fluere. Sic v. g. quando 2. Cor. II, 11. Paulus mentionem νοήματων τῶν σατανᾶν facit, ipsa subjecti perditissimi indoles corruptissima suadet, malas & in fidelium persecutiones tendentes cogitationes intelligi; talia enim sunt prædicata, qualia permittuntur esse à suis subjectis. De reliquis idem esto iudicium. Fallitur itaque Cl. Auctor, dum, qui voci demum in contextu annascitur, sensum ei etiam extra contextum tanquam proprium & nativum, in aliis quoque locis applicandum, tribuit. Cum vero in loco κρινομένῳ nullum ex contextu indicium violentorum ejusmodi consiliorum, quibus externa vi religio Christiana perfum detur, & præceptum in ruinam agatur, appareat; sed potius Paulus generaliter πάντων νοήματα in captivitatem redigendum jubet; Quid igitur esset causæ, significationem vocis νοήματ^o generalem ita ad violenta illa consilia coarctandi. Nec tamen hæc ipsa violenta consilia & machinationes contra religionem Christianam prorsus hic volumus exclusas; Sed hi ipsi quoque sunt venenati fœtus & effectus maleferiatiæ rationis, quæ veritati cœlesti inima, primum quasi per cuniculos, insidiis, subtiliter excogitatis sophismatibus, paralogismis, fallaciis & argumentis ex curta suæ scientiæ suppellectile mutuatis eam appetit, aggreditur, arietare laborat; tandem in furorem versa eò prolabitur vesaniæ, ut violentis consiliis & aperta vi Christianismi mysteria eat oppugnatum, Quodsi sic scelestas cogitationes Clarissimus Auctor explicaverit; Nec B. Lutherum, nec nos sibi adversarios, sed ὁμοψήφως experietur; Omnia enim hæc unicâ voce: Vermisst complectimur, prout infra fusius ostendemus.

1) vid.

(1) vid. Auct. Dissert. §. 9. Eandem jam ante inflarunt tibiam Eduardus Leigh in Critica S. N. T. sub voce νόημα, & Svicerus l. c.

(2) Tali in significato sumitur νόημα Bar. II, 8. 4. Esr. II, 1. V, 21. IX, 39. XIV, 14. XV, 3. XVI, 55. Sic apud Homerum passim ἐκτελεῖν seu τελευτᾶν τὰ νόηματα, i. e. cogitata perficere, in actum deducere.

§. XII. Superest posterius quæstionis nostræ membrum: An in hoc loco Paulus respiciat ad machinationes & insidias diaboli? Cujus affirmativam tuetur Cl. Dominus Vitus (*). Non prorsus ex hoc loco exulare jussimus significationem illam νόημα, qua insidias & consilia fraudulenta notat, aut sine præjudicio alterius significatus, quo intellectum seu rationem designat; Ex his vero concessis nulla prorsus valet consequentia ad insidias & machinationes Satanæ. Hujus enim ne verbulo quidem mentio injicitur in loco nostro; sed potius ad Pseudo-Apostolos digitum intendit Paulus; Nec ullum Cl. Auctor fundamentum adducit, quo motus πᾶν νόημα ad diaboli insidias & persecutiones trahat. Rejēcta enim sententia Castellionis, Cocceji aliorumque, qui νόημα per mentem intelligentem exponunt; (jure (*) an injuria? mox videbimus) Nullam aliam interpretationis suæ reddit rationem, quam hanc: *Pace igitur dissentientium hujus Paulinæ phræseos sensus ex eo maxime definiendus mihi videtur, quod πᾶν νόημα, πᾶν κέρδος, πάντα δόλον &c. instituta atque suscepta contra Evangelii doctrinam notare potest. Lubricum sane & elumbe fundamentum: mihi videtur. Quid est, nisi hæc, ἰδία ὁπίλυσις, quam Petrus prohibet 2. Pet. I, 20. Si enim vel maximè concederemus νόημα, significationem, quam Auctor venditat, Græcis auctoribus familiarem esse; Num propterea illa in hoc statim loco est adoptanda? Firmioribus sane argumentis opus erat Cl. Auctori, ut hoc evinceret, quam, quod πᾶν νόημα consilia violenta contra evangelii doctrinam instituta denotare potest; nam à posse ad esse non valet consequentia. Non enim quæritur: an νόημα extra contextum hunc in aliis locis significare queat scelestæ consilia? Sed*
an

an illa significatio hoc in loco quoad antecedentia & consequentia ritè considerato locum habeat? Id quod negamus, nec ullo hæctenus idoneo argumento à Cl. Auctore demonstratum est.

(*) vld. Auct. Dissert. §. 13.

§. XIII. Cum itaque favente & etymologia & usu receptissimo, inprimis in toto N. T. νόημα intellectum seu rationem denotet; Nihil sane est, quod nos à versione B. Lutheri vellatum ungvem discedere commoveat; sed ei potius textus συναφειαν patrocinari, firmitè adhuc dabimus evictum. Tota Divi Pauli disputatio Pseudo-Apostolos ferit, prout jam supra §. 4. ostensum est. His itaque personæ suæ tenuitatem spernentibus, doctrinæ suæ, quo illos vincat, pondus & momentum opponit; Divina nempe & spiritualia arma sua esse gloriatur, quæ verba lucem scænerari quam maximè possunt ex 1. Cor. II, 3. 4. καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὁ λόγος μὲ καὶ τὸ κήρυγμα μὲ ἔκ ἐν πειθοῖς ἀνθρώπινης σοφίας λόγοις (hæc sunt ὅπλα σαρκικά) ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. (hæc sunt ὅπλα πνευματικά). Huic ἀποδείξει πνεύματος argumentis nempe ē Sacra S. & revelatione Spiritus S. petitis tantum inesse dicit robur, δύναμις τῷ Θεῷ Rom. I, 16. ut possit refutare, refellere omnes objectiones Pseudo-Apostolorum, h. e. καθαίρειν ὀχυρώματα nempe δύνατον εἶναι, τὰς ἀντιλέγοντας, μάλιστα τὰς ἐκ πειθῆς ματαιολόγους, ἐλέγχων καὶ ὑπισομίζων. Tit. I, 9. 10. 11. 2. Tim. III. 16. Hi namque seductores leges leviticas & ceremonias Mosaicas ceu ὀχυρώματα libertati Christianæ opponebant, quas tamen nebulas evangelii lumine facile discutiebat Paulus, sicque contra Pseudo Apostolos pugnabat gladio Spiritus, verbo nempe domini, & λογισμὸς falsas eorum supputationes, quibus juxta normam ceremonialem V. T. calculum quoque & rationem N. Tti. inibant, reddebat irritas & vanas, ostendendo nempe ex Scriptura S. differentiam inter umbram Veteris & corpus ipsum Novi Testamenti

menti. Sed præter hos PseudoApostolos ex circumcissione cum aliis adhuc hæreticorum larvis Apostolo colluctandum erat, quibus ὑψωμα ἐπαιρόμενον καὶ τῆς γνώσεως τῷ Θεῷ tribuit; Gnosticos hic innui, à scopo Pauli non abludere mihi videtur. (1) Horum ὑψωμα, (2) elatum superbia ampullosæ scientiæ animum, humili crucis Christi prædicatione frangi & ad humilitatem & simplicitatem in Christo deprimi posse inquit. Jam porro πᾶν νόημα iisdem spiritualibus armis scil. divina divini verbi virtute in captivitatem redigi addit. Quæ ultima verba cum adeo indivulso ejusdem constructionis participialis nexu cum antecedentibus coalescant; non alium quoque, quam priora, sensum spirant. Divus nempe Paulus quasi per scalas eundo seductoribus tribuit ὀχυρώματα, λογισμὸς, ὑψωμα ἐπαιρόμενον καὶ τῆς γνώσεως τῷ Θεῷ; omnem hunc cacoëthen una quasi Pandoræ pyxide includit in voce: πᾶν νόημα, h. e. quicquid præter has Hæreticorum μεθοδείας τῆς πλάνης corrupta ratio, quam ψυχικὸν ἄνθρωπον 1. Cor. II, 14. & νῆν τῆς σαρκὸς Col. II, 18. vocat, contra Christianismi mysteria excogitare & effutire valet, omne id ἀποδείξει πνεύματι ita vincimus, ut ogganniens ratio redigatur ad silentium, cum interna conscientiae suæ convictione ne hiscere contra audeat, sed armis futilium objectionum abjectis, ad fidem Christo in simplicitate habendam se totam, quanta quanta est, subjiciat. In signe hujus victoriæ documentum præbuit Sancti Stephani cum Libertinis Disputatio hoc clausa epiphonemate: ἐκ ἰσχυρὸν ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι, ὃ ἐλάλει. Act. VI, 10. Nec immeritò huc traxeris decantatissimum illud exemplum acuti Philosophi in Concilio Nicæno à Laico convicti, ut confiteri tandem necesse haberet: *Quamdiu verbis contendebamus, verba verbis opposui, & objecta dicendi arte refelli; sed ubi pro verbis divina virtus ex ore dicentis prodit, non potuerunt amplius verba virtuti resistere, nec homo adversari Deo voluit. Hoc itaque pacto Philosophus illuminatus & Christianus factus, se victum esse à Sene gratulabatur.* (3) Sic itaque ex arctissima Paulinorum verborum connexionione & scopo in aprico collocatur,

locatur, τὸ νόημα hic rectissime per : **Bernunft** reddendum omnino esse.

- (1) Gnostici enim suam γνῶσιν ubique crepabant, & propter excellentiam γνώσεως sic se appellatos esse vel appellari debuisse gloriabantur Augustinus de Hæres. c. VI. & jaçtanter satis γνῶσιν suam contra veram in Scriptura revelatam γνῶσιν τῆς Θεᾶς efferebant, αἱ σεσίγηκε ἡ Θεῖα γραφή παῦλα ὁ Θεὸς ἡμῖν ἀπεκάλυψε venditabant, teste Theodoro in 1. Tim. VI, 2. T. III. Opp. p. 490. Hanc eorum superbientem & revelatione scriptâ altiùs evolantem γνῶσιν apprime Paulus vocat ὑψωμα ἐπαίρομενον κτῆς γνώσεως τῆς Θεᾶς. Num vero Paulus h. l. ad Gnosticos respiciat? dubium videri posset, ex eo causæ capite, quia sub Aniceti demum Pontificatu, sequiori post Paulum seculo, Gnosticos Romæ exortos esse tradit Epiphanius Hæres. 27. Sect. 6. At Gnosticorum nomen non unam, sed multarum hæresium, quas decem numerat Epiphanius, colluviem complecti, inter omnes constat. Hinc si vel maxime denominatio peculiaris Gnosticorum ævo Pauli sit recentior, existerunt tamen Hæretici se propter insigniorem γνῶσιν reliquis præferentes, quos à Simone Mago Irenæus L. I. de Hæres. c. 33. & à Nicolao Theophylactus l. c. descendisse memorant. Paulum quoque per ψευδόνυμον γνῶσιν 1. Tim. VI, 20. Gnosticorum pungere deliria putant & Chrysostomus & Theodoretus, qui aperte dicit: opinor Paulum hæc dicere de iis, qui tum nominabantur Gnostici, qui omni impuritate repleti erant, ideoque profanas nominavit vocum inanitates. Horum autem hæresi præfuit Nicolaus. In excessu tamen peccare videtur Henricus Hammondus in in Dissertat. procemiali de Juribus Episcopatus, ubi plurima ferme loca in epistolis Pauli, Johannis ejusque Apocalypsi Gnosticos tangere existimat: conf. B. Ittigius l. c. Sect. II. c. IX. p. 163. it. B. Colbergius de Origine & progressu Hæres. c. II, p. 48. seqq.
- (2) Ptolomæus vocat ὑψωμα Planetarum illud signum, in quo Planetæ quasi lætantur, eorumque παπείνομα signum contrarium, in quo tanquam dejecti sine auctoritate moerentes sordescunt. Vult igitur

igitur Paulus, ὑψωμα elatae γνώσεως fieri ταπεινωμα i. e. de-
jici de gradu atque humiliter abjici, observante Strigelio ex recen-
sione Poli in Synopsi Critic. ad h. l.

(3) vid. Joh. Christoph. Jauchii, nunc Luneburgensium Præsulis Vi-
gilantissimi Dissertatio de Laico Confessore A. 1695. Rostoch. ha-
bit. §. 3. p. 4.

§. XIV. Nondum tamen vocem νοήματα absque obser-
vatione quadam relinquere possum; Sed mente illam volvens
atque revolvens, revocor in memoriam τῶν νοητῶν Platonico-
rum. Τα νοητά apud Platonicos utramque facere paginam, ali-
bi jam fusius ostendimus; Erant nempe νοητά superiores illæ es-
sentia spirituales, invisibiles & æternæ, ἐ quarum contempla-
tione inferiores νοερά vitam trahebant; νοητά erant τροφή τῶν
νοερῶν, Paradisus & pratum veritatis, in quo pascebantur ani-
mæ hominum. Hinc toties totiesque ad hanc τῶν νοητῶν con-
templationem suos adhortabantur Platonici. In hac contem-
platione summam animæ corporis compedibus vinctæ liberta-
tem collocabant. Alis, quas amiserat, recuperatis animam
materiæ vinculis solutam sursum extollendam ad illam νόησιν
τῶν νοητῶν. (1) Νόημα igitur cum haud infrequentè, ut supra pro-
batum, pro ipsa νόησει activè sumatur; Cui non in mentem ve-
niret, Paulum hic per νόημα alludere ad illam Platonice νόησιν
seu contemplationem τῶν νοητῶν. Evangelii divina virtute de-
strui dixerat ὀχυρώματα καὶ λογισμὸς Pseudo-Apostolorum ex
circumcisione, πᾶν ὑψωμα Gnosticorum, apprimè jam huc qua-
drat πᾶν νόημα seu πᾶσα νόησις Platonice. Jam Apostoli
Pauli tempore multos Pseudo-Christianos Platonice deli-
riis captos & infectos fuisse, haud spernenda alibi leguntur
vestigia. (2) Eleganter sane Paulus huic νοήματι seu νόησει τῶν
νοητῶν Platonice familiari opponit captivationem fidei. Platonice
summam animæ libertatem venditabant, ubi illa avis instar
alas suas ad hoc τῆς ἀληθείας πεδίον καὶ λαμῶνα direxerit atque

contenderit; Ast falso jactatam hanc libertatem redarguit Paulus, & omnem potius divinarum rerum contemplationem cancellis fidei ita vult coërcendam esse, ne audeat ἐμβατεύειν, ἀ μὴ ἐώρακεν. Col. II, 28. (3) Et sicuti avi in captivitatem redactæ alæ vel præscinduntur vel ita vinculis constringuntur, ne possit avolare; Ita Platonicas animæ alas, quibus ad νόησιν τῶν νοημάτων tendebat, legibus obedientiæ Christi sic constringi & confringi, ut iis, quæ in Scriptura Sacra reveleta erant, contenta acquiesceret, nec ultra, quam scriptum est, saperet, ne dædalicis illis alis divinæ veritatis radiis in nihilum redactis 1. Cor. I, 27, 28. funestum Icarî experiretur casum. Quæ licet haud ficulneo niti videantur talo; Non tamen mordicis ea defendere tanquam indubitato vera, animus est; sed saltem probabilem nec omnino incongruam allusionem, quam, quibus αἰσθητήρια γεγυμνασμένα sunt, accuratius examinent, adducimus.

(1) Conf. si placet, Disputatio nostra de Ideis Platoniciis, ubi fusè de his νοητοῖς actum est.

(2) Consuli hic possunt, quæ annotavit Joh. Clericus in Comment. in Evang. Joh. ad C. I. de voce λόγος, acriter defensa in Epistolis Criticis VII. & VIII. p. 177. seqq. ut nihil dicam de Cérinthianis, Valentinianis &c. quos è Platoniorum putidis lacunis sua irrigasse arva ex Colbergio de Origine & Progressu Hæresium liquido innotescit.

(4) Conf. D. Joh. Georg. Neumanni Disp. de Palma ab Angelicis non intervertenda. it. D. Dav. Henr. Koepkenli Programma in Festo Michaelis, 1720.

§. XV. Satis sic, ut confidimus, explicata voce νοήματος, cum Cl. Domino Vito ad enucleationem vocis αἰχμαλωτίζειν pedem promovemus. Fingit hic denuo Cl. Auctor differentiam quandam inter captum & constrictum tenere, & more triumphantium captivum ducere. (1) Ast cui bono hæc inutilis subtilitas? cum eodem recidat sensus; Qui enim more triumphantium hostem captivum ducit, fane etiam captum & constrictum tenet, nec istud finè hoc fieri potest. Quid igitur
hæc

hâc distinctione sibi velit Cl. Auctor, haud facile mihi subolet. Verum enim vero *αἰχμαλωτίζειν* propriè neque captum & constrictum tenere, neque captivum in triumpho ducere significat, sed potius vi capere & in captivitatem redigere, quippe qui actus præcedat necesse est τῷ constrictum tenere & captivum ducere. Descendit enim ἀπὸ τῆς αἰχμῆς, *mucro & cuspis gladii vel hastæ & ἀλίσκειν capere*, hinc *αἰχμαλωτίζειν* est gladio l. armis capere seu bello captum iu servitutem abducere. (2) *αἰχμαλωτίζεσθαι* dicitur, cum ita quis capitur, ut nequeat reluctari, nec capienti obsistere, observante Sclatero. (3)

(1) Vid. Auct. Dissert. §. 15.

(2) Vid. Ed. Leigh in Critica Sacra Novi Testamenti, sub voce: *αἰχμαλωτίζειν*.

(3) Conf. Poli Synopsis Criticorum ad h. l.

§. XVI. Singula verba cùm hæcenus à nobis evoluta sint; Jam de totius phrasıs sensu erimus solliciti. Audiamus igitur, quæ in hunc locum præstantiores Exegetæ sunt commentati. E Nostri B. Frider. Balduinus. (1) Pauli verba sic παραφράζει: In tali enim militia versor ut bonus miles Christi, in qua non externis quibusdam armis opus habeo, sed internâ virtute spiritus Dei, ad destruenda ea, quæ se opponunt Deo, qualis est rationis humanæ sapientia in mysteriis divinis, & externum robur, opes & divitiæ hominum potentium, ex quibus omnibus tanquam munitio- nibus quibusdam impugnantur mysteria Dei, ad quas destruendas ministerium meum efficacissimum est ex virtute Dei, in quo rationem extra cancellos suos vagantem coërceo, & Scripturis convinco, ut Christo per Scripturas loquenti se submittat. Cum qua paraphrasi amicè conspirat B. Ægidii Hunnii ἐξηγήσις: (2) Νοῦμα est eminentissimæ facultatis animæ, vel mentis ἐνέργημα & cognitionem significat, non vero quam libet, sed ingeniosissimè conceptam, suisque rationibus ita firmatam, ut stare videatur immota, & eversura putetur articulos Christianæ fidei, nullis ejusmodi rationibus humanæ sapientiæ superstructos. Id omne νῦμα non modo vinci & in ordinem redigi

redigi, sed plane sub jugum obedientia Christi captivari per concionem ab Apostolis mundo propositam demonstrat. Quod eorum patet exemplo, qui, spreto atque domito superbae rationis iudicio, nomen dederunt huic doctrinae Apostolicae, quantumvis ea coram mundo stulta videatur & absurda. Nec male huic loco lucem affundit Cornelius à lapide. (3) Per hoc, quod dicit: omnem cogitationem seu omnem intellectum, non significare vult, omnes Philosophos, sapientes, potentes, qui Apostolorum praedicationem audiverunt, fuisse conversos; Sed quod arma Apostolorum fuerint tam potentia, ut quasvis cogitationes & rationes naturalis intellectus, quantumvis artificiosas, quantumvis sublimes fidei Christi subicere potuerint in illis, qui haec arma exceperunt, & in cor ac mentem admiserunt, quique iis conversi sunt. Est ergo commoda acceptio, omnem intellectum, i. e. quemlibet intellectum eorum, qui ex Gentilismo ad Christianismum traducti, ex infidelibus fideles facti sunt. Multi enim sapientes armis Apostolorum captivati credidere, quales fuere Dionysius Areopagita, Clemens Romanus, Paulus ProConsul, Justinus Philosophus, Athenagoras, aliique. Omnium vero lubentissimè Cl. Auctori opponimus dexteram Joh. Calvinii interpretationem hujus loci, sic enim ille: (4) Superius propriè de conflictu spiritualium armorum cum impedimenti, quae adversus evangelium Christi infesta insurgunt, locutum fuisse existimo; Nunc vero de ordinaria preparatione, quâ homines ad obedientiam Christi adducendi sunt. Quamdiu enim acquiescimus in proprio sensu & nobis sapimus, procul absumus ab omni accessu ad doctrinam Christi. Quare hinc faciendum est exordium, ut, qui sapiens est, stultus fiat, b. e. propria incelligētia nos abdicemus, renunciemus carnis prudentiae atque ita vacuae mentes asseramus Christo, ut eas impleat. Notanda autem locutio, quod dixit captivam se ducere omnem cogitationem, perinde enim valet, ac si dixisset, continendam & frenandam esse libertatem ingenii humani, ne quid extra doctrinam Christi sapiat; deinde non aliter coërceri posse ejus audaciam, nisi velut captivum teneatur. Hoc autem fit ductu Spiritus S. ut se in ordinem redigi sustineat, & maneat in captivitate voluntaria. Hujus vestigia legit Johannes Macovius. (5) Humana inquit, ratio, quando de rebus fidei agitur, compescenda est & captivanda

vanda; *Facultatum agentium autem captivitas est operationis cobibitio. Captus dicitur oculus, cujus visus ἐνέπρετα & actus secundus intercipitur. Ita ratio humana captivatur, quando judicium, quod ipsa in fidei negotio sibi arrogat, improbat, utque ab eo desistat, magis vero, ut se superiori Judicio submittat, pareatque, & ad modum captivi & ligati ad illius nutum & voluntatem se patiatur duci, h. e. sua dicta sic limitet, ut Theologie se non opponat, jubetur. Talis captivitas precipitur generaliter Prov. III, 5. c. XIV, 12. specialiter vero 2. Cor. X, 4. 5. Hanc ingenuam duorum Ecclesiae Reformatae Antesignanorum confessionem utinam! Cl. Dominus Vitus maturiori pensitasset judicio; Non fane sic in B Lutherum debachatus, ψευδεργαλειῶν aliorumque convitiis (6) macula eum asperfisset.*

- (1) in Commentario suo in omnes Epistolas Paulinas ad h. l. p. 701. edit. à D. Joh. Oleario Francof. 1654.
- (2) in Commentario in h. l. qui habetur in T. IV. Opp. Latin, edit. Francof. Anno 1606.
- (3) in Commentario ad h. l.
- (4) in Commentario suo in Epist. Pauli edit. Genev. 1600. ad h. l.
- (5) in Colleg. VI. Miscell. Quaest. p. 544. ubi contra Socinianos disputat, rationemque in mysteriis non admittendam 6to. argumento hoc probat.

§. XVII. Quos haecenus adduximus, Interpretes haud infimi subsellii sententiam nostram de dicto hocce Paulino apprimè declarant atque illustrent; Jam quoque eos, qui in explicatione hujus dicti in diversa abeunt, consulamus. Johannes Casp. Svicerus (1) aliam, non tamen à nostra longè remotam ingreditur viam; Sunt, inquit, qui existimant, si nobis in Scriptura S. quaedam videantur ἀνύστατα vel rationi nostrae contraria ac δυσνόητα, tum haec Apostoli verba nostris occinenda esse cogitationibus, easque reprimendas & coërcendas; Id vero si voluisset Apostolus, monuisset utique, ut quisque suas ipsius cogitationes in captivitatem redigat; At scripsit, se cæterosque Apostolos in captivitatem redegisse
non

non suas, sed aliorum cogitationes, i. e. se suosque Collegas prædicatione evangelii efficere, ut cogitationes hominum, quæ à Deo rebusque divinis antea prorsus alienæ erant, subjunguntur, ne amplius repugnent, h. e. ut homines convertantur & ex infidelibus fideles fiant. Ast, quod hic Cel. Svicerus movet, dubium facile evanescet. Subjugatio enim rationis seu cogitationum humanarum antea à Deo rebusque Divinis alienarum cum hic ex ipsa Sviceri concessione fit intelligenda, Paulo, Apostolis, omnibusque verbi divini præconibus ministerialiter adscribitur, nihilominus tamen ab omnibus fidelibus requiritur, ut hanc ipsam efficaciam verbi divini prædicationis admittant, sicque virtute hac divina & Spiritus S. gratia per verbi Præcones operante, rationem suam immorigeram subjungunt, ne amplius repugnet. Eò ipso igitur, quo Paulus evangelii prædicatione efficiebat, ut cogitationes hominum à Deo hætenus alienæ subjugarentur; Simul idem postulabat, ut auditores sui hunc effectum in se produci paterentur. Sic v. g. Quando Apostoli evangelii prædicatione homines dicuntur convertere, numne simul ipsi homines viribus gratiæ se convertere debent? Quando Apostoli efficiunt, ut ex infidelibus fiant fideles, numne hoc fit monendo, ut homines credant? Pari ratione quando Apostoli divinam verbi potentiam efficiunt, ut ratio subjugetur, ne amplius repugnet, latet simul adhortatio, ut omnes rationem suam patiantur subjugari, seu quod idem est, viribus à Spiritu S. per verbum acceptis rationem suam subjungunt. Quod vero Svicerus addit, Apostolos non suas, sed aliorum cogitationes in captivitatem redigere; In eo fallitur, ipsi Apostoli sane suam etiam rationem in captivitatem redegerant, Christum crucifixum, qui rationi naturali obfordidam servi formam offendiculum erat atque stultitia, pro Messia fide suscipiendo conf. Matth. XXI, 1. 3. 6. idem Paulus exemplo suo probat Gal. I, 16. Optimè perspexit objectionis hujus infirmitatem Sviceri in religione socius Joh. Vorstius, (2) eam sic rejiciens: *Apostolus dicit, se ceterosque Apostolos in captivitatem redegissee non suas, sed aliorum cogitationes.* Verum tamen alter ille verborum usus non omnino est inconcin-

concinus, ut scilicet dicatur, si qua nobis in rebus divinis absurda videantur, neque ea intelligere queamus, non esse cogitationibus illis indulgendum, sed illico eas esse reprimendas.

(1) in Thesauro suo Ecclesiastico sub voce: ἀιχμαλωσία.

(2) de Hebr. f. Stylo N. Testam. Part. I. p. 391.

§. XIIX. Cocceji atque Castellionis de dicto hoc Paulino sententiam ipse Cl. Dominus Vitus sub examen vocat. Non quidem mihi horum Commentarios inspiciendi data fuit copia; ex recensione tamen Cl. Auctoris hunc dicto nostro sensum induunt: *Evangelii doctrinam, si veritatem ejus potentissima Spiritus Sancti virtute excitata mens perspiciat, tantum posse in mentem, ut vel invita cogatur assentiri. Quemadmodum enim latinis, argumentis capere, cogere, trahere aliquem in sententiam, dicitur; ita Græcis ἀιχμαλωτίζειν idem atque convincere significare. Quæ explicatio si de gratia illa irresistibili, quam alias tuentur Calviniani, capiatur; omnino facio cum Cl. Auctore, violentam ejusmodi convictionem duriorum esse, quam ut evangelio convenire possit; Ast si vox hæc ἀιχμαλωτίζειν de gratia ordinaria, quam nos Lutherani docemus, eaque suaviter, licet non sine lucta & renitentia carnis, convincente sumatur; nullus hic coactioni relinquitur locus, ut æque minus duri &, quod libertati veræ repugnet, habeat, quàm phrasis illa: Servum esse justitiæ Rom. VI, 16. 19. Hinc eleganter Theophylactus in hunc locum: Quia captivitatis vocabulum grave est, addit: ad obsequium Christi, h. e. ad servitutem ejus, redigimus omni libertate pretiosiore, ab interitu ad salutem, à morte ad vitam, subjiciendo eos Christo.*

(*) vid. ejus Dissert. §. XII.

§. XIX. Restat tandem, ut Cl. Dni. Viti interpretationem altiori perscrutemur indagine. Quæ cum §. 5. à nobis jam sit adducta, hic eam repetere superfedemus. Præter ea, quæ circa significationem vocis νομήμα fuse satis monita sunt, tria adhuc momenta in hac ἐξηγήσει censuram merentur. Primum,

mum est, quod τὸ αἰχμαλωτίζειν referat ad omnes fideles, quippe qui precibus suis de satanæ machinationibus triumphent; cum tamen Apostolus Paulus, omnium Interpretum consensu & svadente contextu, tantum de se & reliquis Apostolis Collegis suis loquatur; quare *σεαλῆια* de qua hic sermo est, non prorsus coincidit cum illa, quæ omnibus Christianis contra hostes spirituales, carnem mundum atque satanam est subeunda, de qua agit Ephes. V. 10. 11. 12. sqq. 1. Tim. VI. 12. (1) Sed hæc *σεαλῆια* est pars officii ministerialis, solis Apostolis ejusque in Ministerio Verbi successoribus propria, ἐλεγχῶ nempe contra hæreticos, ad quem Episcopum inprimis aptum atque idoneum requirit Tit. I, 9. Alterum, quod in explicatione Cl. Auctoris non sine obelo dimittere possumus, est, quod infarciat textui: *fideles precibus suis, quæ multum ἰσχύουσιν, id impetrare à Deo, ut insidia non obsint sed prosint evangelio.* Quamvis inter arma militiæ Christianis omnibus cōmunis non ultimum preces occupent locum; (2) Arma tamen hujus militiæ Apostolis & verbis præconibus propriæ, quæ versu 4. memorat Paulus, licet non omnino excludant preces, πρῶτως tamen non sunt preces, sed ἀπόδειξις πνεύματος nempe: argumenta è verbo DEI petita, & oracula Prophetarum, quibus convincuntur adversarii, exemplo Apollinis Act. XII. 28. conf. 2. Tim. III. 16. Tertium denique monendum est circa phrasin αἰχμαλωτίζειν εἰς ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, quam Cl. Auctor sic explicat: fideles impetrant à DEO, ut insidiæ & machinationes Satanæ non obsint evangelio, sed potius evangelii rationibus & commodis serviant, obtemperentque. Posito enim sed non concesso, quod phrasis: αἰχμαλωτίζειν τὰν νόμον exponi possit: triumphare de insidiis, illasque reddere irritas; id tamen quod adjicitur: εἰς ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ hunc sensum admodum coacte admittit, quin imo respuit atque refellit. Equidem Paulus Rom. VIII, 28. omnia, adeoq; etiam hostium machinationes, fidelibus dicit συνεργεῖν εἰς ἀγαθόν; nunquam tamen insidiæ & machinationes Satanæ rediguntur εἰς ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, sed eidem è diametro se opponunt; Quod vero DEus provi-

providentia sua paterna etiam diabolo contranitente ac ringente, eas sic sapienter dirigat, ut piis utilitati cedant ex accidenti; hoc sane phrasis hujus: εἰς ὑπακοὴν ἢ χειρῶν, emphasin non exhaurit: ὑπακούειν secundum etymon græcum significat cum summa submissione auscultare & denotat tam reverentiam, quam obedientiam, humilem promptitudinem in excipiendis jussis alterius & alacrem obedientiam in iis exequendis. (3) Quam hic ὑπακοὴν ἢ χειρῶν vocat Paulus, alibi appellat ὑπακοὴν πίστεως Rom. I, 5. Cap. XVI, 26. & ὑπακοὴ τῆς ἀληθείας dicitur 1. Petr. I, 22. Hæc quomodo ad machinationes & insidias diaboli applicari queant, ipse judicet Cl. Auctor. Hinc αἰχμαλωτίζειν εἰς ὑπακοὴν ἢ χειρῶν nihil aliud denotare potest, quam Divina virtute convincere, & ad fidem convertere, ut ex infideli fiat fidelis. Qualis captivatio (sit venia voci) clarissime elucescit in exemplo Thomæ Joh. XX, 25. 27. 28.

(1) De militia Christiana, conf. Jacobi Lydii Agonistica Sacra cum additamentis Joh. Lohmeieri ed. Franeq. 1700. Joh. Arowsmith Tactica S. libris III. Cantabrigiæ Anno 1657. & inde Amstelod. 1700. vulgata, ubi de milite spirituali, pugnante vincente & triumphante erudite commentatur. Joh. Bircherodius in Exercit. de Ludis Gymnicis præcipuè Olympicis Hafniæ 1664. D. Joh. Christoph. Becmanni Disput. de Bellis Domini Sect. III. p. 75.

(2) de Armis spiritualibus egit D. Dornfeldius in peculiari Disput. it. Lambertus Bos in Exercit. Philol. p. 189. seq. Douglæus in Anal. S. P. II. p. 129.

(3) vid. Ed. Leigh. in Critica S. N. T. sub voce ὑπακούω.

§. XX. Quando verò Paulus voce illa: αἰχμαλωτίζειν utitur, quæ vi, bello & gladio seu hasta aliquem capere vi etymologia infert; hinc duo elicimus confectaria: Prius est: sensum Paulinorum verborum non esse, ut ratio prorsus eradice-
tur, deleatur atque radicitus evellatur, sicque homo in stipitem truncumque convertatur, sed tantum eatenus ligetur & constringatur, quatenus obedientiæ Christi bellum indicit, mysteriisque divinis se opponit. Qui enim armis & vi capitur, non

amicus & morem gerens subditus, sed hostis armatus oblu-
ctans atque resistens sit, necesse est. Ratio itaque quoad a-
micam se gerit veritati cœlesti, quoad dicto audiens est Christo
in verbo suo loquenti, fidem ipsi in simplicitate præbens, non
captiva ducenda est; Aft simulac hostiliter telis ex sapientiæ
suæ terrenæ armamentario depromtis mysteria divina impu-
gnat & cum Thoma inquit: Nisi sensibus & sana mea ratione
id comprehendere & capere potero, non credam; Statim redi-
genda est in captivitatem, immaturus hic de rebus divinis phi-
losophandi pruritus & impotens pro lubitu sui captus sentien-
di libertas cicuranda est & domanda. Romæ captivi, qui non
inclusi erant carceribus, sed libertatem habebant exeundi, vin-
cti erant longa catena, cujus una extremitas dextræ illorum
erat annexa, altera vero sinistræ militis custodis; ita ut capti-
vus talis in nullum locum se conferre posset, nisi quo custos
vellet: (1) Sic ratio humana captiva est ducenda, non ut omnis
ejus operatio in Theologicis intercipiatur & tollatur; Sed ut fi-
des instar militis custodis obedientiæ Christi catena eam teneat
ligatam, ne extra oleos vagari & præfixos sibi cancellos migra-
re audeat. Posterius consuetudinem hoc est: Ad subigendam
rationem divinam requiri potentiam. *αἰχμαλωτίζειν* involvit
potentiorē quandam vim, qva captivus non sine lucta subi-
gitur. Ratio sane humana non prima statim congressione & qui-
buscunque argumentulis se capi patitur; sed initio obloquitur
verbo divino, nec *λόγοις τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας* tantum inest
ponderis, ut rationem subjugare valeant; (2) sed *ἀποδείξας πνεύ-
ματι καὶ δυνάμει*. Spiritus Sanctus solus est, qui gratia sua,
non quidem irresistibili, potente tamen, ac efficacissima ani-
mos dulci quadam vi demulcet, trahit, impellit, ut humili
Christi prædicationi se subjiciant. Quare Paulus gratiæ hujus
efficaciam vocat *ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως εἰς τὰς πειν-
ονίας καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς κρείττης τῆς ἰσχύος*, eamque comparat cum
illa DEI potentia, qua Christum suscitavit ex mortuis. Ephes. I.
19. 20. Saluberrima hæc rationis captivitas perniciosissimæ
illi opponitur captivitati, qua querente etiam Paulo Rom. VII, 23.
subju-

subjugamur sub lege peccati, quæ in membris nostris est. Peccatum hocce originale non tantum captivam ducit voluntatem, ad pravas cupiditates eam impellendo, sed quam maxime captivitatis suæ vincula ad intellectum quoque extendit, erroribus eum irretitum tenens. Utriusque igitur animæ facultatis captivitate obscæna atque periculofissima salutaris Christi captivitas nos liberat. (3) Voluntatis sanctissimam captivitatem commendat Paulus Rom. VI. 16. sqq. Intellectus autem captivitatem ex nostro dicto hætenus adumbravimus. Hæc Christi captivitas nobilissima est libertas, impedit enim qua voluntatem, ne quid mali appetat; impedit qua intellectum, ne quid falsi sentiat intelligatque. Qualis vero perfectior esset libertas, quam nonnisi bonum appetere, & non nisi verum sapere?

(1) Conf. Theoph. Amelii *Erörterung der dunkelsten Oerter* N. T. ad 2. Tim. II, 9. Anno priori Mens. Aug. p. 691. ubi Scipionem Gentilem in Annotatis ad Epist. Pauli ad Philem. §. 28. prolixis hac de captivitatis ratione verbis differentem adducit.

(2) Paradoxa sane & quæ multum turbarum dedit, sententia est. D. Joh. Philippi Treiberi, in tract. quem inscripsit: *Kunst wider die in Glaubens-Lehren zu weitgehende Vernunft aus der Vernunft zu disputiren, oder die mit der Vernunft gefangen genommene Vernunft* / consule judicium, quod de hoc scripto ferunt Celeberrimi Auctores Relat. Innoc. de A. 1705. Ord. I. n. 8. p. 56. 62.

(3) Conferantur ea, quæ de uaria captivitatis acceptione congesserunt Joh. Casp. Svicerus in *Thesauro Eccles.* sub voce *αἰχμαλωσία* & Ravanellus in *Bibliotheca S.* sub voce *Captivitas*.

§. XXI. Plura ad dicti nostri solidam explicationem & illustrationem addere, propositi nostri prohibet ratio. Cuius æquo divinarum rerum Judici vel ex hætenus deductis ad oculum patere existimo, quàm blasphema & in Deum ipsum injuria, & vanæ jactantiæ plena sint verba, quæ Cl. Auctor §. 37. evomuit, dicens: *Unde consequitur, vel divinam non esse re-*
D 3 *vela-*

velationem, quæ rationem doceat captivandam, cum id neque per nostræ mentis naturam fieri à nobis possit, & Deo nobisque indignissimum sit; vel si de ejus divinitate aliunde nobis constet, propriè non intelligi posse, si vel expressissimis verbis rationis captivitatem doceret. Cum igitur supra vocem νοῦς ne rationis quidem significationem unquam admittere ostenderimus; & ratio & Scriptura & ipsa vocis νοῦς significatio declarant, nihil eo, quo quidam propositis Pauli verbis rationis captivitatem tradi imprudentissime existimant, esse vel fingi posse aut absurdius, aut Deo rationis Auctori & homini ad Dei imaginem condito iniquius. Obstupuit fane & horruit animus, cum hæc Christiano indigna legerem. Non tamen ad convitia hæc convitia reponimus; Sed ut Spiritus S. Cl. Autorem ad meliorem frugem & mentem reducat, ejusque mysteriis divinis rebellem adhuc rationem in captivitatem sub obsequium Christi redigat, sincero corde vovemus.

SECTIO II. THETICA.

§. I.

Scyllam inter & Charybdim medium tenuere beati. De divino illo hominibus concessio κειμηλίῳ, Ratione, abjectè nimis sentiunt alii; Alii rationis dictamina ad unum omnia tanquam ex tripode dicta venerantes, rigido illius eique universalissimo inquisitionis officio, non humana tantum & physica, sed divina quoque, sacra non minus ac profana subjiciunt, sicque rationem infallibilitatis privilegio munitam, ut fidei leges dicat, in Tribunal evehunt. Ne vero ad hos è regione sibi sitos scopulos allisi, fidei patiamur naufragium; limites, quos migrare piaculum est, caute sunt figendi, ut media incedentes via, & rationi suum statuamus pretium, & fidei suum, quod in rationem merito sibi vindicat, Dominium sancte tueamur illibatum. Hanc orthodoxi Ecclesiæ Doctores
semper

semper triverunt viam, quorum & nos legimus vestigia. Rationis usum magnificimus, deprædicamus, commendamus, à quo si discesseris, hominem prærogativa, quâ reliqua superat animalia, exitum ignobilibus creaturis deteriore reddes & inferiorem. Rationis abusum detestamur, averfamur, quem si invexeris, Lærnæ errorum & virulentis cerebrinorum abortuum monstris apertas pandis fores. Quis vero rationis sit usus? Quis autem abusus? altioris & difficilioris indaginis est. Abuti se ratione, nemo facile fatetur. Sanam, rectam rationem se sequi gloriantur vel ii, qui pro Junone amplectuntur nebulam. Hic igitur Rhodus! hic salta. Canis ædium custodis utilitatem optime callent Patresfamilias; mordacitatem tamen ejus & minacem indolem catena cohibendam esse iidem norunt, & ne usus degeneret in abusum, cavent, ne justo longius cani laxentur catenæ. Liceat quoad justum comparationis tertium simile hoc ad rationem nostram applicare. Haud contemnendam in Theologia utilitatem præstat ratio, ast ne fidei mysteria Theonino arrodant dente, & in sacrata Theologiæ adyta impetum faciat, vinculis eam, ut supra audivimus, constringendam jubet Paulus; Quousque vero hæ catenæ rationi sint laxandæ? ex orthodoxæ ecclesiæ nostræ mente, quanta fieri poterit perspicuitate, determinare, constitutum nobis est.

§. II. Quam metam ut eo feliciori attingamus successu, præjudicia quædam (1) in antecessum sunt observanda, quæ si neglexeris, in progressu non poteris non in salebris hære. Nimirum discutienda prius sunt hæc quatuor: Quid sit ratio? Qualis fuerit ante lapsum? Qualis reddita sit post lapsum? Qualis evadat in illuminatione? sunt, qui primam quæstionem superfluis annumerant; quid sit ratio? per se evidens & clarum esse, ut definitione non indigeat, existimantes. (2) ast dolendum est, ἡν γυνώσκιν σεαυτῶν maneam adeo & imperfectam multis adhuc disputationum tricis reddi impeditiorem, ut forte tot rationis cudantur definitiones, quot sunt capita. Miserum est, cum Schomero queritur Buddeus (3) in ipso limine & communi intelligendi principio dissidere Philosophos, cum quid illud sit, quo

quo se omnes niti, quodque sequi gloriantur, indagant. Alius enim rationem definit per *complexum facultatum & operationum intellectus*. (4) Alius per *facultatem distincte reflectendi super conceptus & cogitationes nostras* (5) alius per *assensum propositioni alicui præstitum ob propriam ejus evidentiam vel immediatam, ut in principiis, vel mediatam, ut in conclusionibus*. (6) Alius, quod sit facultas, qua homo ex habitis quondam perceptionibus realibus, earumque vestigiis, multimodis absentium objectorum formare ideas, easque iterum secum invicem comparare, componere, dividere, plurimisque modis considerare, considerando ab una ad alias discurrere, & sic novas rationes alias ex aliis construere, seu novas indies consequentias necere, inque eo opere plurimos errores committer aptus est. (7) Alius dicit esse *facultatem hominis, qua percipit & judicat, verumque à falso dignoscit*. (8) Alius quod sit *naturalis & essentialis intellectus inter & judicandi facultatem nexus, quo fieri non potest, quin, quoties clare & distincte cognita intuemur, recte etiam & pro ipsa rei recte cognita natura judicemus arbitremurque*. (9) Nobis Ratio est *intellectus hominis purus, quo partim immateriales ideas sibi format, partim oblatas materiales species percipit, utrasque considerat, inter se comparat, hinc judicando vel inter se jungit, vel ab invicem dividit, & ex hac vel convenientia vel repugnantia idearum novas necit consequentias*. (10)

(1) Præjudicia hic vocamus non falsas præconceptas opiniones, sed quas Cel. Lœscherus Prænotiones appellare amat, Gallis verodiscuntur préjugés, prout noti sunt hunc titulum præ se ferentes libri v. g. Petri Nicolii Préjugés légitimes contre les Calvinistes à Paris A. 1671. Jurieu Préjugés contre le Papisme Amst. 1685. aliique conf. Cel. Christoph. Matth. Pfaffii Disput. prior. de Præjudiciis Theol. § 2. p. 7.

(2) Sic Stephanus Chauvinus in Lexico Philos. sub voce Ratio Ratio quid sit, non debet dici, imo ne potest quidem juxta præstantes quosdam Philosophos. Quid enim sit ratio, ajunt illi, satis superque notum est omnibus, quorum hoc insigne est, rationales esse. Nec immerito huc applicaveris quæ de ideis simplicibus, in quibus definiendis operam ludunt Scholastici, annotavit Clericus Log. c. II. § II. p. 15.

- (3) Schomerus ap. in Theol. morali c. III. §. 3. p. 62. Buddeus in Theol. Morali Institut. c. I. Sect. 2. §. 21. p. 68.
- (4) Est hæc definitio Cel. Buddei l. c. §. 20.
- (5) Hanc definitionem tradit B. Schomerus l. c. in quam tamen censuram stringit Cel. Buddeus, eò quod rationem nimis arctis circum scribat limitibus, ad reflexivam cognitionem super conceptus nostros eam restringendo, cum per loquendi consuetudinem vox hæc latius pateat, & ad totum intellectum, si pro facultate sumatur, rectius referatur. Cui & nos accedimus.
- (6) Sic Hyperaspistes Lockii in Thesibus, conf. B. Joh. Wolffg. Jægeri Disput. in qua Judicium de duobus Adversariis Joh. Lockio & Pet. Poireto eorumque pugna de Ratione & fide exhibit. hab. A. 1708. p. 5. II. seq.
- (7) Sic Rationem definit Defensor Poireti contra Lockium in tractatu: Fides & ratio collatæ, edito Amstel. Ao. 1707. Poireti præfatione instructo, de quo B. Jægerus l. c. sic judicat: Quamquam autem Dn. Poiret in Præfatione dicat, se nihil in illo Tractatu præter paucas notas adjecisse; Tamen quia totus genius, qui ibi spirat, Poiretianus est, ut in compendio illic legatur, quod in septem Tomis Oeconom: Divin. it. in tract. de Eruditione solida &c. diffuse habetur; quia porro summis elogiis tractatum illum ornat, inde mirum non erit, quod illa doctrinalia Dno. Poireto attribuamus.
- (8) Indigito Hermannum Wittsum in Miscellaneis S. T. II. Disp. XVII. quæ agit de Usu & abusu Rationis §. 3. p. 585.
- (9) Novum hoc *εὐρημα* est Cl. Dni. Viti in Dissertat. cit. §. 20. p. 448. Subtiliter sane argutatur; primò enim distinguit intellectum à facultate judicandi; deinde medium quoddam vinculum inter hæc fingit rationem. Distincta igitur secundum Dn. Vitum sunt hæc: Intellectus, judicandi facultas & Ratio. Hactenus quidem *φλυαρίαι* ejusmodi in saniorum Philosophorum scholis calculum non meruerunt. Intellectum enim & ingenium & judicium & ratiocinationem s. discursum reflexivum sub se comprehendere, uno omnes clamant ore; at noster Philosophus judicium nobilissimam intellectus partem ab eo divellit. Porro nexum
E essen-

essentialem inter elaram & distinctam ingenii perceptionem & inde fluens iudicium tanquam peculiarem quandam animæ facultatem comminiscitur. Nexum talem essentialem dari, non omnino negamus; ast hunc nexum non adeò ipsi animæ, quam potius ipsis rebus in esse, cum Augustino statuimus. Rectè enim ille: Veritas, inquit, connexionum *non instituta*, sed *animadversa* est ab hominibus & *notata*; Nam est in rerum *ratione* perpetua & divinitus instituta. Sicut enim, qui narrat ordinem temporum, non eum ipse componit, & locorum situs vel animalium & stirpium naturas qui ostendit, non res ostendit ab hominibus institutas; Sic etiam qui dicit: *cum falsum est, quod consequitur, necesse est, ut falsum sit, quod præcedit*, verissimè dicit, neque ipse facit, ut ita sit (ergo nexus hic essentialis non est in ipsa anima tanquam ejus facultas) sed tantum ita esse *demonstrat*. (sequitur nempe anima in suo discursu nexum essentialem, qui ipsis intercedit rebus.) Hæc Hipponensium ille Præsul in aureo de doctrina Christiana opere Libro II. c. XXXI. ubi de Disputationis disciplina, quam vocat, seu de Logica aut Dialectica, hujusque in rebus sacris usu, more suo, i. e. acutè & accuratè disserit. Nexus hic, ut ita judicet intellectus, prout clarè percepit, affectio potius & rectitudo rationis est, quam ipsa ratio; Quoties enim ratio hanc regulam migrat, aliter de rebus judicans, quam in se sunt; (quod sæpius fieri, quàm negaverit, suorum errorum suæque infirmitatis sibi conscius non est.) Manet tamen quæ essentiam ratio, licet non recta, sed devians à veritatis tramite; Substantiâ sublatâ, nullus produci potest effectus; Jam vero falsa consequentia, falsus discursus realis est effectus, arguit igitur essentiam rationis præsupponendam; ast si essentia rationis, secundum datam à Cl. Vito definitionem, in ipso illo nexu necessario consisteret, falsâ consequentiâ ipsa sublata esset rationis essentia; quod absurdum. Præterea novum quendam & inauditum voci valorem indere, non est sobriè philosophantium. Invaluit apud omnes hæc Vocis Rationis significatio, quæ facultatem cognoscendi & judicandi denotat, prout facile in earum omnium definitiones possunt conciliari; Novum igitur & à se
Rationi

Rationi affectum significatum Cl. Vitus sibi servet, nobis vero integrum relinquat, famosiorem sequi.

- (10) Plures adhuc Rationis definitiones peti possent ex Stephani Chauvini Lexico Philos. item Joh. Micrælli Lexico Philos. p. 1200. It. D. Pauli Antonii Disput. supra cit. c. 1. §. 2. p. 9 seq. Frid. Muzelii Tract. Metaph. Phys. de Ration. Natur. Sect. III. p. 319. Ast inhæremus jam nostræ, in qua notanter diximus, Rationem esse intellectum purum, quem probè distingulmus à facultate mixta Phantasia sc. quæ cogitationes passivas, sensuales & imagines rerum materialium concursu sensuum in cerebro depingit, quam communem cum brutis habent homines; Hic vero intellectus purus cogitationes abstractas & immateriales sine cooperatione & concursu, nisi occasionali, sensuum producit, hominisque à brutis differentiam constituit. Non me morantur, qui puram hanc animæ facultatem eunt explosum. *Multo minus desudabo in refutandis iis*, qui totam rationem, animæ immaterialitate ad ravim usque pernegata, ad mechanismum materialem impiè & insulsè detorquent; Quos inter sunt Maubecius in suis Principes physiques de le raison conf. Relat. Innoc. Ao. 1709. Ord. V. p. 311. Guil. Cowardus, cujus sententiam controversiæque historiam enarrant Rel. Innoc. Ao. 1703. p. 653. A. 1704. p. 353. A. 1707. p. 745. Joh. Lockius, qui, Deum creare posse materiam cogitantem, assertum ivit, adversariumque habuit Ed. Stillingfleetum, aliis quoque huic pugnae se immiscentibus. Eandem ferme sententiam cum Lockio defendit Cel. Buddeus in Elem. Philos. Theoret. T. II. P. I. c. 5. §. 28. & P. 6. c. I. §. 8. Sed rectius mentem explicavit in The- sis Theol. de Atheismo & Superstitione c. 6. §. 6. p. 499. seqq. conf. quoque Summè Reverendus Moderator noster D. Weidnerus in Disput. de Homine Spinozæ in refutationem erroris Atheistici, quod religio sit cogi conscia hab. A. 1719. §. 7. 8. seqq. p. 16. seqq.

§. III. Ad secundam quæstionem ordo nos ducit. Qualis nempe fuerit Ratio in statu integritatis? Hominem rectum creavit Deus. Eccl. VII, 30. Rectam igitur etiam rationem ipsi indidisse constat. Valde bona, ut omnia, quæ Deus creaverat, sic etiam

mens humana erat, ab omnibus erroribus pura, non nisi veritatis amans. Bene tamen hic distinguenda veniunt excellentiora imaginis divinæ dona ab ipsa ratione; (1) Priora amissimus, posteriori adhuc gaudemus. Lumine quodam divinæ sapientiæ coruscabat & splendebat ratio, quod extinxit lapsus primævus nihilque nobis fecit, reliqui. *Πρώταις*, quas vocant, *ἐννοιαίς* ad notitiam Dei naturalem eamque insitam imprimis facientes, licet ab haud obesa naris Theologis, reliqua *ἀκριβέστατοις*, imaginis divinæ rudera quædam & residuæ scintillæ vocentur, (2) nostro tamen iudicio tutius ipsi rationi vel absque imagine divina (actu quidem ipsi tunc concreata) considerata referuntur acceptæ, ut vel excellentiorem hac nostra in statu corrupto adhuc superstite notitiam DEI soli rationi in statu integritatis adscribere nullus dubitarem, (3) adeoque hæc notitia insita sint potius reliquiæ, non imaginis divinæ, sed rectæ & integræ rationis, quæ per lapsum licet *ἀσθένειαν* haud levem contraxerit, hæc tamen integritatis suæ rudera adhuc retinuit; Quam in sententiam ut concedam, quam maxime me movent emphatica Pauli verba Rom. II, 14. *φύσει* &. VI, 15. *γεγραπὸν ἐν ταῖς καρδίαις*. Quodcunque enim ad *φύσιν* pertinet, & *ταῖς καρδίαις* i. e. rationi intime infixum est atque inscriptum, id sane non ab imagine divina, *φύσει* prorsus contradistincta, sed ab ipsa ratione in se spectata, sed recta tamen, proficisci potest & derivari. Ratio igitur in statu integritatis, si vel maxime sine imagine divina esse potuisset, saltem per mentis abstractionem sine ea consideratur, tanta tamen pollebat perfectione, ut eatenus, quin imo intimius, quam hodie DEum suum cognosceret. Quantâ quoque præstantiâ Ratio in statu integritatis rationis nostræ, quo hodie valet, acumen & *ἀκμὴν* vicerit, vel sola animalibus & Evæ ab Adamo imposita nomina demonstrant, *Gen. II, 20. 23.*

- (1) Cautè hic procedendum, ne ab altera parte in Flacianismum aut Socinianismum impingamus, Imaginem DEI cum ipsa Ratione & Substantia hominis confundentes; Nec etiam ab altera parte
meris

meris & puris naturalibus Pontificiorum obstetricemur. *Verum enim vero in eo non arguitur vel Calixtus vel Papistarum ullus, quod distinctè naturalia considerent, sed quod fallò naturalia mera assignent, & ignorantiam mentis, repugnantiam voluntatis, rebellionem appetitus sensitivi naturæ, statui naturalium merorum tribuant, ut & infirmitatem ac mortalitatem corporis.* vid. B. Calovius *System. Theol. T. IV. p. 471.* Damnamus imprimis, quod Pontificii tantam in natura pura ignorantiam beneque cogitandi & judicandi infirmitatem statuunt, quantam in natura lapsa experimur. Quibus succenturiati sunt Calixtus, Hornejus & Dreyerus, prout probat B. Calovius l. c. De statu integritatis c. I. Qv. 2. p. 494. seqq. Sociniani contra imaginem Dei partim in ipsa ratione, partim in Dominio in creaturas constituunt vid. F. Socinus *Prælect. cap. III. p. 9. it. de Statu primi hominis p. 88, 93. Smalcus Ref. Monstr. c. 24. Ostorod. Institutt. c. XXXIII, p. 267.* quos à Nostratibus in Collegiis Anti-Socinianis passim videris refutatos.

(2) Conf. Summe Reverendus Moderator noster in Collegio Disputatorio *Theol. Disput. VI. §. 4, p. 29, it. Disput. XLIX. §. 7. p. 139. seqq.*

• §. IV. Tertiæ quæstioni enodandæ manum jam admoveamus. Erat nempe hæc: Quæ rationis nostræ facies sit post lapsum? Ast Eheu! quam distant æra Lupinis. Quantum mutata ab illa! Hic quoque ingeminare oportet: Quomodo decidisti de cælo Lucifer, auroræ fili! *Jes. XIV, 12.* Lumine tantum non omni extincto ratio nostra cymmeriis obducta tenebris *Eph. IV. 18. V. 8. cæcutit 2. Cor. IV. 4. Apoc. III. 12.* quid? quod ἀνὴρ est *Tlt. III. 3. & ἀσύνετος Rom. I. 21.* Singulas rationis facultates perlustrando, τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως hoc etiam antea sancto loco positum proh dolor! deprehendes. Prima, quam vocant, rationis mentisque operatio, quæ recipit formatque simplices ideas, pestifera peccati originalis lue infecta ἡ δέχεται τὰ τῷ πνεύματι τῷ Θεῷ *1. Cor. II. 14.* Ubi S. Apostolus rationem sibi relictam vel in prima mentis operatione

ratione circa divina recte versari posse negat. Conf. Joh. I. 5. (1) Vitium sane huic operationi innatum est, quod materialibus corporeisque imaginibus repræsentandis adsveta, ægre & vix ac ne vix quidem ideas immateriales & spirituales admittat. Non desunt, qui cum ipsi de rebus spiritualibus non nisi sub rerum corporearum speciebus cogitare queant, imperfectioni suæ errorem superaddunt, ne alios quidem homines immaterialium conceptuum capaces esse fingentes. (2) Alteram mentis operationem, quæ judicii nomine venit, non minor invasit oppressitque labes. Error hic & falsitas idearum combinatione vel divisione, fluctuatio seu dubitatio inconsulta & intempestiva, admiratio, ignorantia filia, altas fixerunt radices. Errorum in divinis hic veluti sentina confluit Kohel VII, 27. Sap. X. 5. Unde ἐπιθυμία τῆς ἀπείρου Ephes. IV, 22. Dubitationem autem vitiosam reprehendit Paulus Ephes. IV, 14. Hebr. XIII, 9. cui in fidelibus opponitur certitudo Hebr. XI, 1. Rom. XIV, 5. Philip. III, 1. 2. Tim. I, 12. Tertiā denique mentis operationem tanta per lapsum vis morborum afflixit, ut vix quicquam sani ab ea expectari possit. Hinc ματαιότης τῆς νοῦς καὶ διαλογισμῶν Ephes. IV, 17. Rom. 1, 21. σκολιοὶ λογισμοὶ Sap. 1, 3. σκέψις ἐν τῇ διανοίᾳ Ephes. IV, 18. Paucis enim, quæ rationi adhuc inherant, veris principiis abutitur, eadem vi originalis corruptionis male applicando, mox principij petitionem, mox fallaciam non causæ ut causæ, aut à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter, compositionis & divisionis, μετέβασις εἰς ἄλλο γένος committit. (3) Quorum vitiorum culpa sane non tantum in subiecta ratione abutentia, sed in ipsam rationis prorsus peccato originali corruptæ naturalem infirmitatem devolvenda redundat. Præter hæc autem vera principia plura falsa ratio naturalis effingit, licet vel ipsa haud minus vera esse sibi persuadeat. Quatuor hujus furfuris principia carnalia, quibus ratio in se spectata sibi que relicta nunquam non utitur, ad suum, quem prætendit, finem obtinendum, recenset D. Paulus Antonius. (4) Nempe I. Quicquid amoris proprio respondet, illud verum, bonum, & quicquid eidem repugnat, falsum est & malum. II. Quicquid amoris mundi

mundi convenit; illud verum, bonum, & contra. III. Quicquid experientia ejusque regulæ, quas subministrat, probant, illud verum, bonum, & vice versa. IV. Quicquid notitia de Deo naturalis perhibet, illud verum, bonum, & vice versa. Ultimum tamen hocce, nisi in applicatione peccetur, in se non ad carnalia, falsa, sed vera omnino principia referre posse, nullus dubito. Ut hæc practica; sic non pauciora sunt theoretica, quæ veritatis speciem mentiuntur, & sub sanæ rationis larva plurimis fumum pro veritate vendunt. (5)

- (1) Conf. B. Seb. Schmidii Collegium Biblicum. Joh. Casp. Svicerus in Thesauro Eccles. sub voce ψυχικός. p. 1589.
- (2) Horum in censum venit Cel. Christianus Thomasius conf. ejus Introd. ad Philos. Aulicam c. 3. §. 26. seqq. p. 79. & c. 7. §. 26. p. 137. Inter alia huc pertinent: Substantiam spiritualement ratio nostra nescit, quia ipsius modus existendi non incurrit in sensus. Et miserandum profecto est, quod tot homines ratione pollentes se excrucient, ut unus alteri conceptum rei, quem non habet, verbis obscuris & ignorantiam parum palliantibus, communicet. De DEO quidem, quæ prædicata novit ratio, ea omnia cum corporeitate possunt subsistere, & imo DEUS ipse, dum in S. Scriptura post lapsum sanctis suis apparuit, semper se ad captum rationis humanæ accommodavit, ut id faceret sub schemate corporeo. πρῶτον ψεύδῃ horum, ut ita loquar, Materialistarum est tritum illud: Nihil est in Intellectu, quod non antea fuerit in sensibus. Eodem in luto hærebant Anthropomorphitæ.
- (3) Spectant huc varia præjudicia v. g. Præjudicium auctoritatis, Joh. VII, 48. consuetudinis & paterni moris I. Pet. I, 18. receptæ hypotheseos Joh. VII, 12. VIII, 33. proprii commodi & utilitatis Joh. XI, 48. Omnia hæc præjudicia obicem ponunt veritatis cognitioni, & sicut viride, quo oculus armatur, perspicillum omnia tanquam viridia offert, ita intellectui nebulam offundunt, ut non ex rei veritate, sed ad præconceptæ opinionis ductum judicet. conf. D. Buddeus in Theol. Moral. cap. I. Sect. 2. §. 39. p. 86. & D. Christoph. Matthæi Pfaffii duæ Dissert. de Præjudiciis Theol. insertæ ejus Primitiis Tubingensibus edit. 1718.

(4) in

(4) in Disput. de æstimatione Rationis Theol. hab. A. 1702, c. 1, §. 6. pag. 14.

(5) Talium sat longam seriem texit Socinianus ille Wiffowatius in Relig. Natur. n. XI. p. 33. seqq. hæc pro communibus principis ibi venzitants: Omnis Pater est causa efficiens Filii sui. Omnis generatio est mutatio seu motus à non esse ad esse. Omnis homo verus est persona humana. Omnis substantia singularis completa habet suam subsistentiam propriam, quâ subsistit, non autem alteri substantiæ inexistit. conf. B. D. Christiani Kort-holti Disputat. De Rationis cum Revelatione concursu §. 33. pag. 34. it. B. D. Christoph. Frankii Exercitt, Anti-Limborch, Ex. I. c. II. §. 8. p. 29. seqq.

§. V. Recensitos hætenus corruptæ rationis nostræ nō vos ad tria inprimis capita revocare licet. Rationi sc. extragratiam constitutæ inest I. ignorantia, qua divina mysteria & quæ salutis æternæ obtinendæ inserviunt, plane nescit, nec in eorum notitiam, si vel summis exculta viribus ad supremum humanæ sapientiæ fastigium pertingat, unquam penetrare potest. Sic incarnationem Filii Dei caro & sanguis i. e. naturalis ratio revelare non pôtest. Matth. XVI, 17. conf. Joh. I, 18. Tales igitur fidei articuli, qui rationis vel lynceos fugiunt oculos vocantur sapientia *ἐν μυστηρίῳ* 1. Cor. II, 7. II. pronitas, inclinatio & proclivitas quædam naturalis ad mendacia falsitates & errores, ut ratio solo hoc peccati originalis, cujus sedes ipse intellectus juxta ac voluntas est, instinctu vel minima probabilitatis specie ad amplectendas falsas opiniones inducatur, majoremque fidem his, quam divinis veritatibus adhibeat. 2. Thess. II, 10. seqq. Sic ethnici in superstitionibus & absurdissimis de Diis suis commentis suscipiendis creduli magis semper fuerunt, quam Israëlita. Peccatum enim originale intellectui intime inhærens eum non minus ad errores & mendacia, quam voluntatem ad mala sollicitat, allicit, stimulat, trahit, pondusque falsitatibus adjicit, quo intellectus nostri trutina facilius in deteriorem propendeat partem. Huc omnino respiciunt verba D. Johannis Evang. Cap. III. 19. Conf. Gen. VIII, 21. III, aver-

III. averfatio quædam naturalis, fastidium, odiumque veritatum divinarum. Nam *Φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐστὶν ἔχθρα εἰς Θεόν* Rom. VIII. 7. *Φρόνημα* hic non voluntatis sed intellectus quoque actus designat. Hinc veritas divina rationi naturali est *μωρία* 1. Cor. II. 14. Hinc pugna illa inter sapientiam DEI & sapientiam hujus mundi 1. Cor. I. 19. seqq. Hinc periculum seductionis à Philosophia Col. II. 8. (1) Hinc ex venenato hoc fonte, ratione nempe corrupta, pestiferi propullulant rivuli: Scepticismus, Indifferentismus, Naturalismus, hæresis, Enthusiasmus, Fanaticismus, prout fufius probat Cel. D. Buddeus; (2) Nec est, quod quis regerat, omnia hæc vitia non rationi abftractive, sed concretive spectata esse imputanda. Nam ratio abftractive spectata vel sumitur pro ea, quam DEus ceu bonum donum homini in statu integritatis indidit, vel pro ea, qualis hodie hominibus omnibus per propagationem naturalem ingeneratur; Priori in acceptione ratio jam proh dolor! est ens rationis, de qua disputare esset de lana caprina; Posteriori in sensu abftractive considerata ratio non semper quidem & actu omnia illa vitia exferit; semina tamen eorum & radices in sinu suo fovet, & ad ea natura inclinatur, animumque propellit. Omnes igitur homines licet non in æquali gradu actualibus his intellectus vitiis obruti sint, suo tamen genio ad ea feruntur. Qui igitur tot tantisque encomiis ubivis sanam rationem ejusque verum usum in statu naturali blaterant, corvos eludunt hiantes. Nec enim sana est ratio ullius hominis post lapsum, nec viribus naturæ sanari potest, nec homo viribus gratiæ destitutus ratione recte uti novit. Ratio proinde in statu post lapsum etiam abftractive spectata omnium illorum vitiorum mater est & fomes & materies. Hanc Intellectus nostri naturalem depravationem & ipsi agnoverunt gentiles. Aristotelem hic primum in scenam producam, qui domi secum habitans ingenue fatetur: (1) *Intellectus noster se habet ad veritatem, sicuti oculi nycti coracis ad lumen, quod ferre non possunt.* Luculentius adhuc de intellectus sui corruptione testimonium perhibet Jamblichus Chalcidensis, (2) DEum supplex orans:

Fac nobiscum ad correctionem Rationis in nobis & ad unionem illius cum vere existentibus. (3) Et tertio Servatori supplico, ut perfecte auferat caliginem oculorum nostrorum naturalium, in eum finem, ut summum Bonum, sc. DEUM, nec non virum socium cognoscamus.

(1) Conf. Theoph. Alethæi *Gründliche Erläuterung Tentam I*, p. 24. seqq. it. Theoph. Amelius l. c. p. 634. seqq.

(2) in Theol. Morali l. c. §§. 27. 28. 29. seqq. p. 75. seqq.

(3) Metaph. L. II. Cap. I.

(4) ex edit. Thomæ Gale Oxon. Anno 1678. vld. p. 316.

(5) Vere existentia Jamblichus ex Scholæ Pythagoricæ & Platonice placitis vocat ideas *ἰδέαι*; Ἀληθῶς ὄντα dicebantur æternæ omnisq; materiæ expertes ideæ, quas opponebant τοῖς ὁμωνύμως ἔσι nempe corporibus. Conf. Joh. Schefferus de Natura & Constitutione Philos. Ital. c. 8. p. 56. seqq.

§. VI. Tandem agmen claudat quarta quæstio: Qualis Ratio evadat in illuminatione? Spiritus Sancti illuminatione insignem intellectus nostri mutationem & beatissimam fieri μεταμόρφωσιν, neminem, nisi in Christianismo practico prorsus hospitem, latere potest. Qui fuerat σκότος, tunc fit φῶς ἐν κυρίῳ Ephes. V, 8. Verbi divini lumine collustrata anima nanciscitur πεφωτισμένης τῆς ὀφθαλμῆς τῆς διανοίας Ephes. I. 18. datum illi est, cognoscere mysteria regni cœlestis Matth. XIII, 11. & recte instituere suos λογισμῶς cum Paulo Rom. VIII. 18. 2. Cor. V. 14. Spiritu S. illam per verbum in omnem veritatem ducente Joh. XVI. 13. Tollitur hac ipsa Spiritus S. illuminatione connata illa renitentia odiumque in veritates cœlestes, accenso contra summo earum desiderio, 1. Petr. II. 2. Reprimitur ille oblatrandi pruritus, ut potius cum humili veneratione recipiat DEI ef-fata Jac. I. 21. Ast ut voluntatis renovatio & sanctificatio non ad eum perfectionis gradum ascendit, ut omnes pravarum cupiditatum scorix extirparentur & evellerentur funditus; sed remanet vel in irrogenitis perpetua carnis & spiritus lucta Rom. VII. 14. sqq. Ita nec intellectus illuminatio adeo omnes di-spellit

spellit tenebras, quin ratio humana suis adhuc scateat nævis multisque laboret infirmitatibus. *Verum quidem est, eos, qui Evangelii institutione utuntur, non parum de ista cæcitate & ingenii rubigine deponere, ac sanioribus cogitationibus imbui. Attamen nulla externa divinarum veritatum propositio quantumvis clara, distincta, efficax, cæcitati huic & corruptioni prorsus tollenda sufficit.* Petro, qui jam aliquamdiu in schola Christi versatus erat, dicebatur: *ὁ φρονεῖς καὶ ἴσθι* Matth. XVI. 23. atque aliis discipulis: *ὁ ὀψιμακὴς καὶ ὀλιγόπιστος* Luc. XXIV. 25. Mea hic facio elegantissima in hanc rem verba Hermannii Wittsii (1) Quam firmiter etiam apud regenitos rationi inhæreant præjudicia ipsi abblandientia suo nos edocent exemplo Discipuli Christi, qui in schola ejus tot saluberrimis de regno cælorum Lectionibus innutriti, nondum tamen svave illud rationis somnium de regno terreno mente excusserant. Act. I, 6. (2) Immediata Spiritus Sancti effusione illuminata Petri Apostoli ratio mysterium illud de vocatione Gentilium capere nondum poterat, diu satis ei obluetata, Act. X, 11. 14. 28. 29. 34. sqq. Imperfecta igitur, quoad in hac infirmitate ætatem agimus, manet intellectus illuminatio, ut modo *ὅτι μέρους καὶ οὐκ ἐσώτηρες* cognoscamus 1. Cor. XIII. 9. 12. Regenitorum quoque rationi abstrusæ DEI viæ sunt inviæ, quinimo parum abest, quin injustæ videantur conf. Psal. LXXIII. 2. 3. 13. 14. 15. 16. 17. sæpius igitur adhuc ipsis cum ratione sua pugna est ineunda, ut eam in captivitatem redigant, & quotidie oportet eos *ἀνανεῖσθαι ἰνὸν πνεύματι ἵνα νοῦς* Ephes. IV. 23. Nec igitur ratio, nec conscientia, quantumvis renata, est infallibilis, sed erroribus adhuc obnoxia. 1. Cor. VIII. 7. (3)

(1) in Disput. de Usu & abusu Rationis §. 8. Miscellan. S. T. II. pag. 587.

(2) Conf. B. D. Fechtius Præceptor noster etiam post fata pie colendus in Disput. de Restauratione Regni Israël ex Act. I, 6. habit. Anno 1694. §. 19. p. 16. seqq.

(3) Vid. Hermannii Wittsii Disput. de Conscientia, nunquam, aliquan-

aliquando errante. Quæ est XVIII. in Miscell. S. Tom. II. pag. 603. lqq.

§. VII. His nunc præmissis planior nobis strata est via ad decisionem quæstionis : quisnam verus rationis in Theologia sit usus ? quis vero abusus ? *Ratio quantum vis corrupta, Ratio tamen manet, i. e. ea facultas, qua homo cognoscit & judicat. Adeo quidem, ut homo nihil omnino, quale illud cunque sit, cognoscere & judicare valeat, nisi per rationem suam, tanquam proximum cognitionis principium. Idcirco si divina res, si mysteria religionis cognoscenda sint, non aliter id fieri potest, quam per rationem.* (1) *Ipsa fides, cum cognitio & νόσις sit, rationis seu mentis est operatio.* (2) *Idque tam est liquidum, ut pro rationali non sit habendus, qui in dubium id revocat.* Ut denuo mihi cum Hermanno Wittfio. (3) & Cel. Buddeo. (4) loqui liceat. Inter veros igitur rationis in Theologia usus primas tenet hicce organicus, quo ad res divinas cognoscendas ratione utimur, ceu instrumento ; Theologia namque cum sit ἐπιγνωσις τῆς ἀληθείας καὶ εὐσεβείαν Tit. I, 1. requirit necessario principium aliquod cognoscendi instrumentale, ope cujus ē principio cognoscendi principali, sc. Scriptura S. eliciatur & recipiatur. Hoc v. nullum aliud, quam intellectus seu ratio esse potest. Exferit se usus hicce instrumentalis quoad omnes mentis operationes seu facultates. Primum in mente est simplex rerum notitia ; Ita hic ratio deducit hominem in articuli aut dicti alicujus expositione ad terminorum cognitionem ex linguarum fontibus, ut quid sit fides, quid justitia ; Deinde est in mente rerum compositio vel divisio ; Ita hic quoque ratio vel conjungit terminos cognitione phrasium, ut, quid sit justificari fide, vel disjungit, ut, quid sit, non justificari operibus. Denique est in mente διάνοια seu discursus, ut appareat, quomodo unum ex altero sequatur ; Ita hic ratio hominis suum instituit Discursum, & in dijudicatione & collatione textuum, quomodo antecedentia cum consequentibus cohæreant, ut in Dicto Rom. 3. arbitramur hominem justificari fide, non operibus. Recitavi-

mus

mus hactenus verba B. Balduini. (5) Ad priores mentis operationes necesse sane est, ut Ratio in subsidium adhibeat humanæ eruditionis partes, Grammaticam nempe & Philologiæ sanioris studium, cum voces & phrasæ in Scriptura sæpius ex ethnicis auctoribus, ritibus, ceremoniis aliisque circumstantiis sint desumptæ. (6)

(1) Bene distinguit B. Christ. Kortholtus inter id quod cognoscitur *per rationem*, & id, quod *ex ratione*. In Disput. de Concursu Rationis & Revelationis §. 3. p. 3.

(2) Notitia rerum spiritualium salvifica est operatio Spiritus S. tanquam causæ efficientis principalis, quippe qui eam in nobis operatur illuminando; Manet tamen nihilominus etiam operatio intellectus seu rationis tanquam causæ instrumentalis, quæ à causa principali sic elevatur.

(3) In Disput. de Uſu & Abusu Rationis §. 10.

(4) Qui eadem verba repetit tanquam sua in Theol. Mor. l. c. §. 23. p. 70.

(5) In Comment. in Epistol. Paulinas l. supra cit. p. 702.

(6) Loquuntur hac de re omnes Exegetæ & qui Hermenevticas sacras scripserunt. Conf. B. Danhaueri Idea boni Interpretis Artic. IX. p. 154. seqq. & Joh. Clerici Ars Critica P. II. Sect. I. capp. 13. 14. seqq. Joh. Sauberti Prodrum Philol. S. editus à Filio synonymo p. 2. seqq.

§. VIII. Palmarium autem fere punctum fert Ratiocinatio, quæ per discursus & consequentias veritatem elicit atque eruit; Hujus tanta in Theologia necessitas æque ac utilitas est, ut per omnes fidei articulos longe lateque se diffundat. Non enim omnia ad fidem moresque pertinentia in Scriptura S. ἀπολεξεῖ traduntur, sed quædam ita, ut ex conceptis Scripturæ S. verbis per pronam demum manifestamque consequentiam possint elici, adeoque non κατὰ τὸ ἐηλὸν, sed κατὰ τὴν διάνοιαν in Sacro Codice habeantur. Hinc Augustinus Maximinum Arianum ita compellat: (1) *Da, inquis, testimonia, ubi adoratur Spiritus S. quasi non ex iis, quæ legimus, aliqua etiam, quæ non legimus, intelligamus. Sed ne querere multa compellar, tu ubi legisti Patrem Deum,*

ingenitum? & tamen verum est. Omnino igitur vel in summis tremendis mysteriis hæc formalium, quæ vocantur, principiorum rationis applicatio iusta admittenda est, ut conclusiones, quæ medio aliquo principio e naturæ lumine petito ex Scripturæ verbis eliciuntur, veræ Theologicæ & fide divina sint suscipiendæ. Facem nobis hic prætulit ipse Christus, qui resurrectionem mortuorum Matth. XXII, 31. sequ. contra Sadducæos probaturus, provocat ad Exod. III, 6. & tamen ne γρὺ quidem ibi de resurrectione legitur, ipsa formalia verba si spectes; per consequentiam vero optime inde adstruitur. Apostolorum idem fuit mos probandi Jesum Nazarenum esse Filium Dei & Messiam ex Scripturis. Conf. Act. XXVIII, 23. Cap. X, 43. Joh. V, 39. 48. (2) Hoc igitur respectu recte differit Wisfowatius: (3) Rejeto rationis judicio, quidnam prohibebit, quælibet Sacrarum literarum dicta cæco impetu arripere ad quaslibet absurdissimas conclusiones, quasi ex illis sequentes, deducendas? e. g. septem angelis datæ sunt septem tubæ; Ergo in Deo sunt septem personæ, Mundus olim aqua inundatus periit; Ergo Deus non est Creator mundi. Per hominem mors 1. Cor. XV. Ergo Jesus Christus nunc non vivit &c. Et multa inconvenientia similiter colligere liceret. Quonam autem modo ab istis absurdis collectionibus sese expedient ii, qui rationis examen secludunt à controversiis religionis dijudicandis? An dicent, consequentias non esse legitimas; At, num consequentiæ sint legitimæ, an non sint, nonne id ipsum ratione est dijudicandum? (4)

(1) Conf. B. D. Christ. Kortholtus l. c. §. 9. p. 9. ubi idem & Gregorii Nazianzeni, Dionysii Alexandrini, Athanasii, Anselmi, & Maximi, seculi septimi Scriptoris, confirmat testimonis, quæ huc transcribere, ut chartæ parcamus, non lubet. Collimant ad hunc scopum omnia Patrum dicta, quibus τὸ ὁμοούσιον, licet in Scriptura S. non totidem literis exstet, fide tamen recipiendum esse contra Arianos probant.

(2) Operæ pretium non esse duximus plures pro hac thesi probationes cumulare

mulare aut ulterius deducere, cum proluxiora in iis sint Theologica nostra passim Systemata. Accuratè in hac opera versantur B. Johannes Musæus in Disput. de quæstione: An conclusiones ex una propositione revelata, & altera evidente, aut ex duabus revelatis per evidentem consequentiam deductæ, sint de fide, recusa A. 1705. c. III. §. 40. seqq. B. Christ. Kortholtus l. c. §. 17. seqq. p. 16. seqq. Gisbertus Voëlius Selectarum Disput. Theol. P. I. Disput. I. p. 7. seqq. B. Calovius System. Theol. T. I. C. III. Q. VI. p. 359.

(3) In Tract. de Religione Rationali vulgato A. 1685. N. IX. p. 28. 29.

(4) Aerem autem ferit Wiffowatius, & Andabatarum more pugnat, hæc nobis Lutheranis sanum rationis usum amplectentibus obijciens. *Ratione suo modo utendum esse, quis nostrum unquam negavit? Annon utimur ipsi, quoties proprietatem lingue vel structuram totius textus attendimus. Ex auditu est fides Rom. X, 18. Ad auditum vero usus rationis requiritur, ut vox à voce discernatur & aliquis sensus percipiatur. Sic in confirmando, in destruendo in exponendo rationis usum necessarium esse, non imus inficias. Sunt verba B. Balthas. Meisneri in Disp. de Calvinismo fugiendo propter incertum principium eorum thes. 83.*

§. IX. Ast in hoc præcipue rei cardo vertitur, ut quousque hæc principiorum rationis innectendis consequentiis applicatio valeat, distinctius paulo enucleemus. Utrunque apud omnes in confesso est, conclusionem Theologicè legitimam atque veram esse, ubi altera præmissarum ex lumine gratiæ & revelationis, altera ex lumine naturæ innotescit. Non tamen omnia promiscue rationis principia, nec quovis modo nec ad quosvis fidei articulos sic adhibere fas est. Hic itaque cautelis opus est quam maxime, ne, cum & nos & adversarii nostri principiis rationis utamur, illi, quod ipsis exprobramus, in nos retorqueant, eandemque in nos redundare culpam jure arguant. Tria præcipue sub incudem sunt vocanda:

(1) in quibusnam controversiis Theologicis rationis prin-

Principia admitti possint? (2) quibusnam principiis rationis liceat uti? (3) quomodo iis sit utendum? Ad primum expediendum, notamus quæstionum Theologicarum divisionem in puras & mixtas, non quidem in sensu B. Meisneri; (1) Sed Theologis hodie familiari, quo quæstiones seu articuli fidei puri dicuntur, qui unice ex revelatione divina innotescunt, & summa fidei mysteria concernunt; Mixti vero, qui etiam ex lumine naturæ quoad partem sunt noti. De his sane nullum est dubium, quin ad eos confirmandos rationis quoque principia in subsidium vocari queant; De illis autem nec absolute negare, nec absolute affirmare licet; sed hic excutienda est altera quæstio: quibusnam rationis principiis sit utendum? Distingvit ea in formalia & materialia B. Musæus (2). Formalibus, quæ Logica quoque vocantur, etiam in puris fidei articulis suum relinquimus locum. Materialia autem pro diversitate disciplinarum sunt vel Metaphysica vel Pneumatica, vel Jurisnaturæ, vel Physica &c. Subtiliter & acute de his multa differit B. Musæus (3) quæ tamen cum non ad omnium sint captum brevibus sic mentem nostram exprimimus: Metaphysica, Pneumatica & Jurisnaturæ principia materialia, dummo sint evidenter vera, & justæ consequentiarum leges observentur, possunt adhiberi, quoad conclusio ex iis resultans non repugnaverit aliis Scripturæ S. locis, ejusque contrarium clare in Scriptura S. affirmetur. (4) Quodsi vero conclusio ex altera *ἐγγράφῃ*, altera naturali præmissa emergens ē diametro contrarietur aliis Scripturæ effatis, vel *ἀντιλεξεί* vel *κατὰ τὴν διάνοιαν* (in qua tamen non materialia, sed formalia rationis principia tantum adhibentur) ibi exstantibus; quid tum statuendum?

(1) Vid. Joh. Musæi Tractatus de Usu principiorum rationis in controversiis Theol. contra Nicol. Vedelii Rationale Theol. L. I. c. 13. §. 33. p. 113. ubi inquit: Ut vero nec mihi ea distinctio omni ex parte probatur, ita ejus patrocinium in me minime suscipio. Conf. §. 45. p. 225. it. c. 14. p. 125. seqq.

(2) Vid. l. c. L. II, c. 2. §. 2. seqq. Aliàs etiam distinguunt Theologi

logi nostri inter principia organica & philosophica, organica respondent formalibus, & philosophica idem faciunt cum materialibus. Conf. B. Calovius l. c. p. 358.

(3) l. c. capp. II. III. IV. p. 305. seqq.

(4) Rectè sic pronunciat Renatus Cartesius Princ. L. I. §. 28. Memores tamen, ut jam dictum est, huic lumini naturali *tam diu tantum* esse credendum, quamdiu nihil contrarium ab ipso Deo revelatur. Referunt alias Theologi nostri inter Scripturæ S. affectiones Fœcunditatem, vi cujus, quæ vel per mille consequentiarum gradus ex verbis Scripturæ eliciuntur, vera tamen sunt Oracula; Ast valet tantum de principiis formalibus; Materialia ubi adhibentur, ex supra dictis limites suos accipit.

§. X. Huic quæstioni ut satisfaciamus, præsupponimus, omnes sanæ mentis compotes facile nobis concessuros, quod unica sit veritas, nec duo contradictoria simul possint esse vera, nec verum quid esse in Philosophia, quod falsum sit in Theologia. (1) Contra qui sentit, non refutatione, sed irrisione dignus est, quippe adversus negantem principium omnium primum: Impossibile est, idem simul esse, & non esse, non est disputandum, cum omnis disputationis evertat fundamentum. Marpesiis igitur cautibus firmiori stat fundamento, inter veritates natura notas & revelatas nullam veram dari posse contradictionem, sed apparentem tantum esse, ut, dummodo recta inveniat conciliatio, in gratiam secum facile redeant. Conciliationis hujus duplex est via, altera, ut Scripturæ verba, quantumvis clarissima, ita tamen flectantur, (v. g. ad sensum improprium & figuratum) ut cum rationis principiis materialibus conveniant; altera, ut rationis dictamina ad eum sensum corrigantur, quem Scripturæ verba fundunt. Utra jam eligenda sit via, ipsa sana ratio judicet. Notamus tamen adhuc in antecessum distinctionem ex Illustri Leibnitio, (2) principia rationis sive veritates natura notas alias esse æternas, alias positivas. In numerum æternarum veritatum ex mea sententia refero unicam, quæ mihi audit formalis, seu potius regula omnium veritatum discernendarum, hanc nempe: im-

possibile est idem simul esse & non esse ; (3) Dein quasdam materiales juris naturæ partim Theoreticas : scil. DEum existerre, DEum esse ens perfectissimum &c. partim practicas : DEum esse colendum, suum cuique tribuendum ; Hæ veritates cum non sint effectus rationis nostræ ratiocinantis ; Sed ipsi à DEO inditæ ac concreatæ, immutabiles simul sunt, nec his ulla revelatio divina contradicere potest, quoniam illæ æque à DEO sunt, ac veritates revelatæ. Positivæ vero veritates sunt omnia principia, quæ sana ratio ex consideratione rerum creatarum ab inductione omnium singularium progrediendo ad universalia, & experientia sibi colligit, vel ab aliis collecta assumit, v. g. intellectus noster in consideratione rerum creatarum materialium inductione omnium corporum singularium experientia vel sua vel aliorum in iis offendit extensionem, hinc à singularibus ad universalia progrediendo format hocce principium : omne corpus est extensum. (4) Quæ veritates positivæ cum sint effectus rationis ratiocinantis, dein in natura rerum creatarum fundantur, & tandem ex inductione omnium singularium, quæ sub hominum sensus cadunt, sunt formata ; Sequitur illas veritates non omnino esse immutabiles, nec ulterius earum universalitatem posse extendi, quam ad classem eorum singularium, quorum inductione nituntur. (5) His præmissis observo, hætenus à nullo unquam adversario talem inter verba Scripturæ S. & æternas natura notas veritates pugnam, quæ omnia contradictionis veræ requisita haberet, fuisse demonstratam ; sed omnes contradictiones ab adversariis hucusque apparenter allatas versari inter positivas illas rationis veritates & mysteria in Scriptura revelata. (6)

- (I) Quodsi Theologorum nostrorum quidam v. g. Lutherus, Meisnerus, Chemnitius, alique dixisse videantur, falsum esse in Theologia, quod verum sit in Philosophia, & periculosissimum in Theologia principium esse illud Logicum : Contradictoria non possunt esse simul vera ; Vanus tamen est & injurius in iis accusandis & refutandis Nicolaus Vedelius in Rationali suo Theol.

L. 3. c. 2. p. 343. seqq. Non enim loqvuntur de Philosophia seu ratione abstractivâ & sana; sed concretiva & quæ principiorum suorum decempeda mysteria quoque dimetiri conatur. vid. B. Musæus l. c. L. II. c. 14. §. 14. p. 461. Conf. quoque D. Paulus Antonius in Disput. supra cit. c. II. §. 5. p. 29.

(2) Vid. ejus Essais de Theodicée sur la Bonté de Dieu, la Liberté de l'homme & l'origine du mal. edit. Amst. A. 1710 in Dissertatione præliminari de Conformitate rationis & fidei, cujus uberiores recensioem habet *der neue Bücher-Saal*. XIX. *Deffnung* p. 383.

(3) Jam nos non immittimus controversiæ Philosophicæ Cartesiana inter & Aristotelicos de primo cognoscendi principio. Sed hic tantum *ὡς ἐν παραδείῳ* observamus, ut in corporibus secundum certas à Deo positas leges mechanicas motus motum sequitur, sic in spiritibus quoque hanc adinadverti harmoniam cogitationum, ut ex prima necessario resultet secunda, ex secunda tertia, nec adeò incongruè animam dici une espece d' automate spirituelle, dum modo nihil materialitatis immisceatur. Leges igitur mechanisimi ut sunt norma motuum corporis; ita principium hoc legem normamque motuum animæ i. e. cogitationum dixeris, & formale, quia format & dirigit cogitationes certo nexu se in vicem subsequentes.

(4) Falluntur sane Philosophi, qui extensionem ex ipsa corporis essentia à priori demonstrasse sibi videntur. Cancrino incedunt gressu; Intellectus noster non à cognitione essentiae ducit initium, facto progressu ad fluentes inde proprietates & affectiones; Sed ex cognitis affectionibus qualemcumque essentiae ideam efformat. In physicis profecto omnis nostra cognitio incipit à sensibus, quibus non rerum essentiae, sed modi tantum percipiuntur. De essentia corporis nil novimus, quam esse aliquid, quod sustentat omnes modos & proprietates, quas sensus corporibus singularibus inesse nos docent. An vero nexus inter essentiam & proprietatem hanc vel illam absolutè necessarius sit, nec ne? non possumus determinare, nisi quatenus experientia Magistrâ discimus, propius hanc proprietatem ad essen-

tiam accedere quam illam, eò quod hæc omni & semper, illa vero tantum quibusdam & aliquando inesse deprehenditur. Quodsi itaque, ex hæcenus deductis, nos latet, an corporis-entiam inter & extensionem absolute necessarius sit nexus necne? Sequitur contradictionem non implicare Corpus non extensum. Corruit itaque primarium illud palladium Calvinianorum contra realem corporis Christi præsentiam in multis locis simul. vid. Ill. Leibnitius l. c. §. 18. p. 24. seqq.

(5) Nuntur autem inductione singularium merè naturalium. Universalitatem earum igitur transcendunt, quæ ex mero statu naturali in supernaturalem transferuntur v. g. Corpus Christi & corpora Beatorum glorificata, it. virgo pariens Messiam, ignis non consumens tres viros in fornace, ferrum Elisæi natans &c.

(6) Exempla in contrarium, quæ eo à nobis jure trahi nequeant, ut nobis afferantur, ab adversariis adhuc expectamus.

§. XI. Status controversiæ ex supra deductis rite formatus hic est: fatiusne sit clarissima Scripturæ verba ita flectere, ut cum veritatibus rationis positivis conveniant? an has positivas rationis veritates ita limitare, ne repugnent sensui, quem Scripturæ S. verba fundunt? affirmo, fatius esse veritates ex ratione notas, easque positivas ita corrigere & limitare, ne repugnent sensui, quem Scripturæ verba demonstrant, quam Scripturæ verba in improprium detorquere sensum, eum modo in finem, ut cum his veritatibus conspirent. Et hic sanam rationem à partibus meis stare, tam certum est, quam quod certissimum. Sanam nempe dico rationem, partim quæ sibi relicta tantillum adhuc possidet sanitatis; partim in sensu prægnanti, quæ gratiosa Spiritus S. illuminatione sanitati est restituta. Ratio vel in priori sensu tantum sana agnoscit, principia sua ex experientia sensuali formata non valere ultra illas res, quæ suæ experientiæ sunt obviæ; agnoscit, dari posse res ab his, quæ sibi per experientiam notæ sunt, diversas, quarum cum nullam distinctam habeat notitiam, nec judicium secundum sua principia ferre possit. Agnoscit, DEum Autorem rerum creatarum, quas liberrime his vel aliis vestivit proprietatibus, iterum

rum iis exuere, vel actum secundum earum cohibere, legesque motus à se ex liberrima voluntate positas, iterum mutare posse. Hinc ratio sororio nequit vinculo hoc confectarium; res immediatè à DEO revelatas non posse dijudicari secundum veritates suas positivas; sed ideas in revelatione oblatas ab universalitate suorum principiorum exemptas, vel salvis his in suo genere, tamen diversas habere posse naturas, v. g. ratio ex inductione omnium essentiarum singularium quas sensibus & experientia sibi notas reddere potest, hanc format veritatem positivam: omnis essentia singularis habet quoque propriam subsistentiam seu personalitatem; Quando jam in Scriptura S. humana Christi natura propria subsistentia destituta in personalitate Filii DEI terminari clare satis dicitur; sana ratio fateatur: DEum, qui naturas juxta ordinarias leges liberrime ita creavit, ut propria gaudeant subsistentia, eadem ex libertate hanc legem posse immutare & naturam, adempta propria subsistentia, in perfectiorem alterius personalitatem evehere. Multo magis autem Ratio Spiritus S. gratia suffulta & sanitati reddita, tantam Scripturæ S. deferat auctoritatem, ut eam ceu unicam normam, ad quam omnia sua componat exigatque principia, humillima suscipiat reverentia. Suæ enim caliginis sibi conscia, veracitate, sapientia & omnipotentia divina, quæ plus, quam illa capit, facere potest. Ephes. III. 20. innixa, nihil non tanquam indubitato verum, sibi licet absurdum videatur & stultum, quod αὐτὸς ἔφα, amplectitur in simplicitate fidei, optimè gnara, DEum mentiri non posse. Hebr. VI. 18. (*)

(*) Pia atque præclara sunt hac de re verba Hermannii Wittsli in Disput. de Usu & Abusu rationis § 21. p. 591. Suppositò, inquit, existare revelationem de mysticis; at inquiri in sensum verborum quibus ista revelatio mihi exponitur; Non est in ista inquisitione ita procedendum, ut primò rationem meam consulam, quid ea in idearum ac notionum suarum scriniis rei, de qua agitur, simile aut adversum habeat, ut secundum eas, quas ibi invenio, notiones verba revelationis exponam, id unicè operam

ram dans, ut sensum tandem aliquem, quanta maxima possum commoditate, iis dem, qui istis meis notionibus optimè conveniat. Sed attendendum est ad ipsa verba, quid in omnibus suis circumstantiis significare apta nata sint, quidque secundum scripturæ stylum significare soleant; atque hac viâ reperto sensu, quem verba *sine torsione per se fundunt*, securè in eo acquiescendum est, omniaque rationis scita subjicienda sunt isti sensui, quem iis me verbis docet DEus. Sic propria cædunt vineta Reformati! Facillimum enim esset demonstrare, illos in explicatione verborum Christi de S. Cœna priorem, quem rejicit, modum sequi, posteriorem vero, quem merito commendat, negligere, & in nobis damnare.

§. XII. Hic ad contradictoria, quasi ad sacram anchoram confugere solent Adversarii, cum ab omnibus dicant concessum iri, DEum non posse facere contradictoria; Horum vero judicium nulli, nisi rationi, posse committi. Quodsi ex liberalitate largiremur (1) nihil tamen inde lucrantur. Contradictoria enim ex ipsa sanæ rationis definitione, sunt, quorum opposita sunt absolute necessaria, duæ propositiones contingentes & non necessariae nullam implicant contradictionem. Cum igitur solæ veritates æternæ necessariae sint & immutabiles, positivæ contra veritates à Liberrima DEI voluntate dependant, & sic non necessariae sint atque mutabiles; Aperte exinde fluit, veritatibus positivis alias ab iis diversas veritates, absque contradictione posse opponi, v. g. Positiva est veritas: Distinctæ plures personæ distinctas numerice plures habent essentias; cui tamen quod nulla inest absoluta necessitas, absque contradictione simul vera esse potest alia propositio: Dantur tres distinctæ personæ, quæ unam habent essentiam. Contradictoria igitur non sunt ideæ per revelationem notæ, quæ positivis veritatibus repugnant, sed veritas earum simul cum his consistere potest. (2) Quodsi autem in revelatione ostendi possent ideæ, veritatibus æternis & necessariis è diametro oppositæ; tum victas daremus manus. Dein ad contradictionis

nis veræ requisita spectat, ut utriusque ideæ claram & distinctam habeamus perceptionem. Imperfectæ & obscuræ tantum si adfuerint ideæ, immaturum & intempestivum de earum contradictione iudicium fertur. De plurimis autem & cœlestibus & terrestribus rebus obscuras admodum & multis imperfectionibus scatentes capimus ideas; (3) Temeritatis igitur effrænæ & perfriktæ frontis esset, asserere, ideas, quas nec plene nec clare noveris, contradictorie sibi repugnare. v.g. Generationis seu propagationis animæ humanæ vix ullam, saltem obscurissimam habemus ideam; generationis æternæ Filii Dei ex Patre imperfectam modo nobis suppeditat Scriptura S. Ex hac obscura generationis humanæ idea formant Adversarii principium: Omnis Pater est causa filii sui, eoque tempore prior. Cum hoc contradictorie dicunt pugnare Generationem æternam Filii Dei. Ast in tenebris palpitant, & sicut cæci de coloribus judicant, inter ideas obscuras & imperfectas contradictionem temere statuentes. Tandem observandum est, quod non statim sit contradictio inter duas ideas, quarum connexionem nos non prorsus comprehendere & luculenter perspicere possumus. Aliud enim est ἀναλήπτεον, aliud ἀσύστατον. (4) v. g. connexionem inter ideam bonitatis & sanctitatis divinæ ab una, & ab altera parte ideam permissi lapsus Ratio nostra lusa pervidere & comprehendere nequit, non tamen propter hanc incomprehensibilitatem statim contradictoria pugna inter duas has ideas cum Manichæis est fingenda. (5) Connexionem, qua idea durationis cum idea ᾗ esse sine initio & fine, sine successione præteriti, præsentis & futuri jungitur in æternitate, ratio penetrare non valet; Incomprehensibilis igitur est æternitas, ast implicare contradictionem, ex eo nondum demonstratur. Quas tres cautelas hætenus propositas in dijudicandis contradictionibus, quas toties totiesque oblatrant Adversarii, si rite observaveris; Spissæ, quas nobis obtrudunt, nebula nullo evanescunt negotio.

(1) Equidem B, Gerhardus de methodo Stud. Theol. Sect. II. c. 2.

p. 112. seqq. Stegmannus in Photinianismo Disput. II. Q. 3. alique, de contradictione iudicium rationi in mysteriis non esse committendum, defendunt; Pià quidem intentione, ut eò accriùs obviam irent abusu, quò Ratio in mysteriis caligans falsò sibi contradictiones, ubi nullæ sunt, fingit; Ast non satis accurate. Scripturæ S. enim iudicium de contradictione deferri non potest, cum de sensu ejus in hoc vel illo loco quæstio sit; Ipsa vero rationis natura iudicium de idearum, quæ ipsi cognoscendæ offeruntur, vel repugnantia vel convenientia, tanquam nobilissimam sui partem involvit; Cùm igitur ideæ mysteriorum rationi cognoscendæ in Scriptura proponantur; per ipsam mentis naturam fluit ex cognitione quoque iudicium, an convenienter secum, an repugnent? Nec tamen propterea Ratio iudex ἀντιφασικός contradictionum constituitur; Sed nudum manet instrumentum, quò in ipsis ideis latentem vel convenientiam vel repugnantiam percipimus. Interea ut in reliquis operationibus, ita hic quoque, ne in devia & præcipitia abripiatur, Ratio suis se contineat limitibus, supra in §. positis; Quos si custodiverit, nihil ab ipsa periculi mysteriis imminet. Propter abusum, quem hic committunt Calviniani (vid. Nicol. Vedelius l. c. L. III. c. 7. p. 559.) usus non est tollendus.

- (2) Vid. Ill. Leibnitius loc. supra cit. Distinguenda hic omnino est contradictio formalis, quæ intercedit inter duas propositiones affirmativam alteram, alteram negativam; à contradictione materiali, quæ contradictio in adjecto Philosophis audit. Illa esse potest etiam in propositionibus contingentibus; Hujus opposita sint absolutè necessaria. vid. Gisbertus Voëtius l. c. de Potentia Dei. P. II. §. 2, p. 413 seqq.
- (3) v.g. Omne Corpus esse in uno loco circumscriptivè, est veritas positiva eaque physica; Quæritur: an eum hac contradictoriè pugnet idea revelata corporis Christi in pluribus locis simul existentis? Negamus, quia nullo hætenus idoneò argumento evictum est, præsentiam corporis in uno loco circumscriptivam esse proprietatem corporis absolutè necessariam, licet anxio conatu in eo hætenus desudarint Calviniani, vid. Gisbertus Voëtius

tius l. c. P. 3. p. 425. seqq. it. p. 428. Mentem igitur Voëtii non rectè interpretantur Cel. Lintropius in Præfat. præmissa Epistolis B. Masii cum Paulo Infantio edit. A. 1718. & D. Matth. Christoph. Pfaffius in Disput. de Contradictoriis in notis ad ἐπίμειπον. Primit. Tubing p. 260. quando putant, Voëtium eò veritatis vi adactum esse, ut confiteretur, non esse contradictorium, si statuatur corpus in pluribus locis simul: Ocularis inspectio enim docet, Voëtium quæstionem illam: An idem numero corpus possit esse in diversis locis simul? expresse ob contradictionem negare l. c. p. 431. & P. V. p. 640. sententiam autem suam, quod Deus creare potuerit corpus, quod esset ubique, explicat de præsentia extensiva per omnia spatia imple-tione divisibili seu per partes, & illustrat exemplo aëris, qui omnia spatia occuparet, contra Maresium se defendens, quod neque Transsubstantiationi, neque Consubstantiationi (ut nostram de præsentia Corporis Christi in S. Coena sententiam criminatur) frigidam suffuderit.

- (4) Non piget hic adscribere clarissimum Conrad. Horneji testimonium in Processu Disput. §. 13. *De contradictione in adjecto*, ait, *judicari non potest, nisi accuratè utriusque essentiæ perspe-ctâ. At quotàqueque pars rerum naturalium est, quarum es-sentias tam exactè notas habeamus, ne dum divina penetremus, quæ supra captum nostrum esse longissimè posita, notius est, quam ut demonstrari opus sit. Quare nihil magis temerarium est, imo impium, quam in istis rebus pro lubitu contradic-tiones in adjecto fingere, & maximè si de potentia Dei dispute-tur. Quanquam enim ea, in quibus vera contradictio est, Deo nullo modo tribui possint; attamen an contradictorium sit hoc vel illud, admodum difficile est ostendere, cum id, ut diximus, sine sufficienti terminorum & rerum ipsarum notitia fieri nequeat. Quia multa nobis contradictoria apparent, quæ ta-men reipsa non esse, inde constat, quia illa fides expresse docet; apparent autem, quia rerum illarum essentiæ non satisperci-pimus, imò planè non assequimur.*

- (5) Conf. D. Matth. Christoph. Pfaffii, jam Pro-Cancellarii Tu-bing.

bing. Dissertatio Apologetica de Contradictoriis, num propriè loquendo credi possint? contra Cel. Turretinum hab. A. 1718. §. 7. seqq.

(6) Quæ inter Bællum & Clericum hac de re disputata sunt, referemus fusius infra in Sect. Elenctica conf. Relat. Innoc. Anno 1706. p. 532. 577. 795. it. Cel. Wolfius de Manichæismo.

§. XII. Facillimum jam erit probe distingvere, quænam ideæ sint secundum rationem? quæ supra rationem? quæ vero contra rationem? Ideæ secundum rationem dicuntur, quæ, cum sub universalitate veritatum positivarum contineantur, merito etiam secundum earum normam exigendæ sunt atque dijudicandæ, vi dicti de omni & nullo. Supra rationem sunt ideæ, quæ, cum sensibus non subjaceant, sub universalitate veritatum positivarum, sensuum experientia fundatarum, non includuntur, adeoque, salvis veritatibus positivis, diversas ab his naturas, affectiones & proprietates possidere possunt, cum in alia eaque transcendente generum classe constituentur. (1) Contra rationem vero dicuntur ideæ, quæ clare & distincte utrinque perceptæ cum veritatibus absolute necessariis & æternis ita pugnant, ut, non tantum connexionem earum comprehendere nequeamus, sed altera alterius ideæ essentiam prorsus tollat atque evertat funditus. Tales in Scriptura S. non dari, tanquam pro aris & focis contendimus (2). Patet exinde, quomodo solvendum sit illud dilemma: Mysteria aut conveniunt rationi, aut disconveniunt. Si disconveniunt, sunt contra rationem. Si conveniunt, habent adversarii quod volunt. Nimirum Resp. mysteria nec conveniunt nec disconveniunt; Sed non conveniunt. Non convenire nudam convenientiæ negationem, sed disconvenire præterea positivam difformitatem, contrarietatem ac repugnantiam involvit. Non disconveniunt mysteria revelata principiis rationis, quia iis non sunt contradictorie opposita; Interim nec conveniunt principiis rationis, quod hæc ad mysteria revelata plane non pertingunt (3).

- (1) Sumatur Simile à legibus fundamentalibus & Civilibus duarum Rerum publicarum, quarum altera est Mouarchica, altera Aristocratica vel democratica; Hæ si non ultra suas quæque Respublicas extendantur, veræ sunt atque justæ, licet non convenient, sed invicem sibi opponantur in forma; Ast si imperantium aut subditorum in Republ. Monarchica actiones juxta leges Reipublicæ Aristocraticæ volueris dijudicare, committis *μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος*. Applicatio fiat, ad duo Regna DEI, alterum Potentiæ ordinariæ, alterum Omnipotentiae absolutæ.
- (2) Conf. D. Franklii Exercitt. Anti-Limborch. Exerc. I. c. II. §. 3. p. 24. Veterum Theologorum quidam si mysteria contra rationem & naturam esse, asserant, excusandi sunt, quod purior & sanior eorum fuerit mens, quam verba accurata. Rectè proinde Floraventius Pontificius l. 3. de Trinit. c. 2. Veteres Theologi, inquit, non fuerunt tam religiosi in distinguendis his nominibus; *contra & supra naturam*, sicut Theologi recentiores; Non enim dubitarunt interdum asserere, multa in religione nostra fieri contra Naturam, ut constat ex Ambrosio in Libro de his, qui initiantur Mysteriis c. 9. conf. quoque Scripta Eristica Bælium inter & Jaque lotium, de quibus infra pluribus.
- (3) Vid. B. D. Christoph. Frankius l. c. & in Specim. Controv. c. IV. Sect. 2. p. 8. it. B. D. Mayeri Disput. In quantum discrimen Reformatos adducat falsum in Theologia principium Rationis.

§. XIV. E diverticulo quasi jam in orbitam redeuntes, quousque rationi catenæ captivitatis sub fide laxandæ sint, cuivis liquido constare, arbitramur. Nempe quoad ratio in eruendo Scripturæ sensu rite versatur juxta principia formalia, quoad innectendis consequentiis juxta principia quoque materialia nihil elicit, quod verbo DEI claro contradicit; non est impedienda aut cohibenda in suis operationibus; ast, quamprimum principia formalia negligendo, vel contra ea peccando fallaciis indulget, ex principiis suis materialibus, quamvis formaliter justo consequentiarum nexu, talia infert, quæ ex aliis scripturæ locis falsitatis convincuntur, sicque revelationi

bellum indicit ; statim quasi vela ratiocinationum sunt contrahenda, remi syllogisticarum consequentiarum inhibendi, rationi silentium est imponendum, & occinendum : ne sutor ultra crepidam. Hæc tibi meta datur ; ad hos limites quiescant superbientes tui fluctus, ne illotis manibus sacra profanis, quadrata misceas rotundis. Hic in locum rationis scientiam evidentem affectantis succedat Piscatoria Fides, juxta tritum illud Augustini: Quod scimus, debemus rationi, quod credimus, auctoritati. (1) Hæc est genuina & ab Apostolo Paulo in loco supra explicato nobis injuncta rationis subjugatio. Quodsi jam moveatur quæstio ; An ratio tantum irrogenita, an vero quoque regenita sic in captivitatem sit redigenda? (2) Distingvendum est inter rationem regenitam in sensu reduplicativo, & in sensu specificativo. In sensu reduplicativo Ratio quæ regenita seu illuminata est, nunquam obloquitur Deo in verbo loquenti, sed humillima cum reverentia in verba ejus jurat, si vel maxime sibi videantur stulta & incomprehensibilia, adeoque non amplius ut captiva ducatur, opus est; Sed illa jam captiva suavissimo hujus obedientiæ Christi Jugo collum lubens subdit & sponte in hac captivitate acquiescit. At in sensu specificativo ratio, quæ regenita s. illuminata est in his vel illis fidei articulis, tamen adhuc in aliis articulis ob adherentes sibi adhuc peccati reliquias, ex principiis suis naturalibus verba DEI haud raro impugnat, & in lucta carnis & spiritus, quæ in voluntate juxta ac in intellectu apud fideles quoque sæpe recurrit, fieri potest, ut ratio jugum excutere tentet. (3) His igitur in casibus ratio, quantumvis regenita & illuminata, denuo tamen in captivitatem sub obsequium Christi est redigenda. Quibus rationem fides in deditionem accipiat, leges & conditiones nervose tradunt Celeberrimi Autores relationum Innocuarum. (4) Rationi in rebus fidei suo modo & oculatæ & cæcæ nec in omnibus deroganda, nec in omnibus habenda est fides. Stet igitur revelationi suum magisterium, & rationi, quæ caligat, obsequii relinquatur gloria, juxta tritum Clementis Alexandrini testimonium : Philosophia Theologiz

logiæ sese submittat, ut Agar Saræ, patiatur se admoneri & corrigi; sin minus pareat, ejice ancillam. (5)

(1) Vid. L' Art. de penser P. IV. c. 2.

(2) Familiaris est hæc distinctio Calvinianis, qua vim argumentorum à cæcitate & captivatione Rationis delumtorum elidere frustra conantur. Sic enim Joh. Jac. Grynæus in Disp. de Cæna th. 25. Rationi humanæ, quæ post regenerationem spiritualis facta est, & non probat errores philosophiæ, sed vera principia de humani corporis principiis essentialibus, quatenus verum testimonium creaturis perhibet, fidem non derogamus. Eandem tibi- am inflant Sociniani. Sic Schmaltzius in præfat. refut. Disput. D. Frantzii: Quæ de ratione humana, divina revelatione non- dum collustrata, in scripturis dicuntur, ea inscitè referuntur ad eam, quæ à Deo est illuminata. Conf. B. Joh. Gerh. Disput. Theol. P. I. Disp. V. p. 116. it. Disp. X. p. 204.

(3) Conf. ea, quæ de infirmitatibus regnitæ etiam rationi adhæ- rentibus diximus supra §. 6.

(4) np. A. 1707. Ord. I. p. 69. ubi has offerunt conditiones. I. Ra- tio ante omnia suam corruptionem, morborum & præjudiciorum vim agnoscat & emendari patiatur. II. Etiam emendata imbe- cillitatem suam arctosque cancellos agnoscat atque intra eosdem se contineat. III. Ratio de iis, quæ sufficienter cognoscere non potest, quorumque indolem, circumstantias & recessus ignorat, ni- hil pronunciet. IV. Eadem, Deum falli non posse profiteatur, deque ejus Omnipotentia amplissimè sentiat. V. Ratio quæstio- nem de modo, quippe ne in naturalibus quidem satis planam, in divinis violenter non urgeat. VI. Et si dubia secundaria & ac- cidentalia supersint, non tamen eorundem causa, si substantia cau- sæ rectè se habeat, ratio assensum revelationibus divinis deneget; nam & in naturalibus, quæ paulo altioris indaginis sunt, res ita se habet. VII. atque sic ratio æquam honestamque servitutem ser- viat.

(5) Conf. Petri von Maffricht Theol. Cartesiana detecta s. Gangræ- na Novit, Cartes. c. III. p. 40.

H 3

§. XV.

§. XV. Quæstiones his affines ex hæcenus prolixè expositis tantum fœnerantur luminis, ut in iis enodandis brevissimis nobis esse liceat. Rationem seu Philosophiam non dominari, sed ancillari Theologiæ, meridiano solis jubare clariùs enitescit; Ancillari enim est, usum & operam cum submissione & obedientia alicui præstare; Quod si cum antea dictis conferre placuerit, res erit in vado. Ἰσχυρὸν πρῶτον committeret, fallibile infallibili, humanum divino qui præferre non erubuerit. Qui divinam Scripturæ auctoritatem primariò & ultimato ex rationis lumine adstructam dependere garriunt, fides eorum sane humana, non divina est. Firmiori ἀκρογωνιαίῳ suffulta, contra inferorum portas Satanaque cribrationes immota consistat fides, quam si huic arenæ superstructa solum esset; Non quidem secundaria pro divinitate Scripturæ argumenta è rationis fonte hausta susque deque habemus; Ast præparantia tantum sunt & removentia prohibens, non fidem ipsam accendentia, quod unicum est testimonium Spiritus S. per verbum divina virtute prægnans 1. Joh. V, 6. 1. Cor. II, 5. Falcem in alienam immittunt messem, qui Philosophiam s. Rationem Scripturæ Interpretem consulunt. Quomodo enim, cui ἡ σοφία Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ est μωρία, ex suo genio τὸν γὰρ τῷ Χριστῷ posset πνευματικῶς διακρίνειν 1. Cor. II, 15. Vah quam horrenda interpretationum, vel ut veriùs dicam, depravationum monstra luscidus hic peperit Polyphemus! Rationis principia divina, & æque infallibilia æque certa ac ea, quæ divina immediata revelatione sunt patefacta, vocare nunquam poterit, qui corruptionis abyssum, in quem detrusa squalet ratio, inspexerit. Si evidentia dixeris ea, de quibus claras & distinctas percipis ideas, impium Thomæ sapit genium, nihil credere velle, nisi quod sit evidens; cum ex supra dictis constet, rationem nostram de mysteriis ad claras & distinctas ideas adspirare non posse. (*) Nec tandem omnem errorum & hæresium culpam unice in voluntatis pravos affectus malitiamque licet devolvere, intellectum autem tanquam facultatem puram & inno-

Μώνω Θεῷ δόξα.

EX quo, *Eruditissime Dn. Minus*, in hac nostra artium liberalium & studiorum palæstra degis, hunc tibi animum diu gratulor, quo inter honestissimus

mos mores, Musis hanc operam navas, ut quotidie evadas doctior, in causis dijudicandis promptior & in selegendis, quæ præcipue ex usu fient, felicior; neque enim doctrinas solum integre cepisse, satis tibi est, sed & ut historiam nosset, quot novatorum turbis sint impetitæ, quidve a seculo ad seculum, quinimo ab anno ad annum circa easdem dederit exquisita discussio, solícite curas, nec ab exercitiis, quæ linguam efformant disertam, licentiose abstraheris, & differendo ac disputando experiris, quid valeant humeri, quid ferre recusent? His laudatissimis operis illustri Tuæ Patriæ, cui mea etiam fors plurima debet, olim inserviturus. O quam felices arbitror illos studiorum alumnos, quos a juventute finxit gloriosa Præceptorum sedulitas, ut, quid e re foret, respicere ac meditari valeant, nec concilientur ambagibus, quorum aliquando multos turpiter pœnitebit! Cum ergo Tu etiam, *Æstumatissime Dn. Minus*, hodegos habueris Lubecæ celeberrimos, inter quos *Præ-Nobilissimum ac Amplissimum Dn. a SEELEN*, Virum quem omnes venerantur, & cujus vasta eruditio ac inexhausta assiduitas honestiorum omnium albos diu meruit calculos, non uno nomine amplector ac suspicio, atque in eadem meta apud nos insatiata cupidine progredieris, cujus adamandæ solertiæ nunc publicum exhibes documentum, qui possum aliter, quam ut tuis curis & conatibus favore propensissimo applaudam? *Deus, Almus studiorum Nostrorum brabeuta* conferuet tibi hanc egregiam mentem, ut cum Te non Tibi, sed Publico & Patriæ solum noris, in hæc honestiora singula æmuleris, queis publice porro declarare valeas, quibus emolumentis ascenderis, & quid expectandum de Te sit iis, qui Rempublicam simul ac Ecclesiam curant! Vale! & restuas ex voto perpetim agas! E Musæo VIII. Calend. Septembris Anno reparate salutis MDCCXXI.

Nobi-

NOBILISSIMO ac PRÆCLARISSIMO
DN. RESPONDENTI,

ΧΑΙΡΕΙΝ ΚΑΙ ΤΡΙΑΙΝΕΙΝ!

EX quo tempore Tui nactus sum penitiorem notitiam, Amantissime DN. MINE! non potui non intimo in Temet amore ferri, virtûs enim tua semet ipsam commendat, sicque tuam infimul personam nemini non commendat. Sane quoad usque in Alma nostra studiorum gratia substitisti, discendi ac proficiendi ardorem singularem cum probitate & modestia insigni conjunxisti, eò omnem movens lapidem, ut Deum, summum studiorum Satorem ac Statorem, Tibi conciliares Patronum Supremum, homines verò haberes faventes. Hinc neminem fore sum persuasus, qui non Tibi tuisque musis benè precetur. Amant Te Doctores Tui, quippe quos venustate morum Tibi devinxisti. Diligunt Te Amici, quippe quibus jucunditas conversationis Tuæ arridet. Laudant Te Commilitones Tui, quippe quos exemplo Tuo ad laudabilia quævis excitas. Hinc mirum non est celebritatem quandam nominis ex ingenuitate tua Tibi accessisse. Benè enim *Pindarus* alicubi canit: τιμῶντες δ' ἀρετὰς ἐς φανεράν ὁδὸν ἔρχονται, τεκμαίρεται χρημὶ ἕκαστον i. e. *Colentes virtutes apertam viam veniunt* (celebres evadunt.) *Nobilitat quemque opus.* Et cum Cathedram quoque publicam conscendere gestis, propositum tuum ex intimis præcordiorum penetralibus Tibi gratulor, Deum ardentissime precatus, velit Tibi nunquam non blandam gratiæ suæ auram adspirare, atque prospera quæque quam clementissime largiri, ut Patria exoptatissima, Parentes honoratissimi, omnesque boni habeant, de quo in sinu gaudeant. Ἐρρώσω! Deproperabam ex Musæo Rostochi Anno MDCCXXI, die 26. Aug.

Tui Tot.

HERM. CHRISTOPH. Engelcken/

S. S. Theol. Doct. ejusdemque

Prof. Publ. Ord.

(h)

NOBI-

NOBILIS. CLARISSIMOque
DN. RESPONDENTI,

Comilitoni suo perindustrio,
 Fautori & Amico jucundissimo,
 S. & O.

FR. ALB. ÆPINUS.

TE quoties intueor, Optime MINE! non possum non, quin
 Patriæ non modò tue, inclytæ Lubecæ, cui benè precamur,
 sed & Ecclesiæ Orbique Literato gratuler. Nam omnibus
 Te viribus conniti ostendis comprobasque, ut is aliquando evadas, qui
 & isti ornamentum conciliare, & his afferre commoda multa possis.
 Singuli namque Præceptores tui hoc Tibi laudis tribuunt, ut diligen-
 tissimis Commilitonum suorum Te censeant annumerandum. Et me
 quod attinet, vel quotidie tuam, lateri meo assistentis, industriam,
 attentionem & doctrinas propositas hauriendi aviditatem non sine ju-
 cunditate animadverto. Dumque tota tua vivendi ratio & actiones
 singula pietatis, modestiæ omnigenæque virtutis studium & amorem
 spirent, facillimum Tibi fuit omnium mereri laudem atque favorem.
 Cui majorem nunc cumulum adjicies, quando publicum eruditionis tue
 per biennium, quod in hac nostrâ Musarum sede omninò laudabiliter
 transegisti, nunquam delassatâ industriâ comparatæ specimen exhibi-
 turus es Patronis tuis pariter atque Clarissimo Parenti, Te operam
 id dare, ut eorum, de indole tuâ conceptam egregiam spem non aques
 modò, sed superes, demonstraturus. Faxit Supremus rerum nostra-
 rum & Arbiter & Director, hi tui conatus felicissimè succedant, &
 quam Tibi providentia illius indidit, indolem eximiam conservet, quò
 & Parenti tuo, & Patriæ, imò bonis omnibus, multum gaudii afferas,
 Ecclesiæque commoda & emolumenta non pauciora præstes. Sic valeas
 etiam atque etiam, opto, & rem tuam ex voto feliciter agas. Scr.
 Restock. d. 26. Aug. Anno MDCCXXI.

Nobilis.

Nobilissimo atque Clarissimo

DNO. MINO,

**Auditori suo perindustrio atque proin summo-
pere dilecto.**

S. P. P.

AB eruditissimo illo Belga, *Erasmo Roterodamo*, quem sua obstupuit ætas, interrogans non nemo, quâ ratione evaderet doctus, id responsi tulisse fertur: *si doctis assidue conviveret, si doctos non minus attentè audiret, quàm reverenter, si doctos strenuè legeret, si doctos diligenter edisceret*, auctore *Crucio* in *Mercur. Batav. Lib. I. p. 15.* Optimè sanè responsum! Nemo quippe ad veram rerum scientiam atque doctrinam adspirare poterit, nisi & *auscultet & legat & discat.* Hæc certa eruditionis obtinendæ sunt media. Unde & *Divus Plato* de *Republ. L. VII.* graviter monet, ut quibus uberrimos in litteris facere progressus est volupe, sint *φιλομαθῆς φιλήκοος καὶ ζητητικὸς.* Et *Hebræi* in *פרקי אבות* dicunt: *Esto pulverisans te in pulvere sapientum, atque bibe cum siti verba eorum.* Et hæc pariter Tibi, *MINE ÆSTUMATISSIME*, in mente multarum scientiarum avidâ semper hærent, adeoque totus in eo es, ut ex auscultatione, non minùs ac lectione & alloquio Doctorum Tuorum amantissimorum *Facundissimi* nimirum *WEIDNERI*, *Literatissimi ENGELKENII* & *acutissimi ÆPINI*, sedulaque ruminatione eorum, quæ ab iis laudatissimis Theologis, & ex ore meo minime docto in Collegiis non duntaxat *Logicis*, *Metaphysicis*; sed *Græcis* insuper & *Disputatoriis*, (quibus tanto te interfuisse semper fervore, ut vix unquam Tuam desideraverim præsentiam, nec sine propitiâ veritate hîc reticere possum) audivisti, legisti, didicisti, doctior redeas

deas. Cum verò *parum sit scientia nisi accedat & Virtus*, ceu facundissimus ille Ecclesiæ ac verè Lacteus Doctor, *Lactantius* in Institutionibus suis divinis optimè & ad veritatis amulim enunciavit; neque minus subinde cum magnâ discendi cupiditate sororio nexu conjungis pietatem, morum probitatem, castitatem, modestiam atque sinceritatem, haud sane immemor regulæ non solum istius, omnibus! notissimæ, at paucis familiaris: *DEO vivas pie, Tibi caste, proximo juste*; Sed & Symboli Magnifici Dni. *RODDII*, Consul Reip. Lubecens. immortaliter meriti, Patroni tui æternum devenerandi: *sincere, Juste, Pie*. In Conversatione probè observare didicisti magni illius in vitâ rectè instituendâ *Pædagogî, Senecæ* monitum: *Cunctis esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus*. Quodsi itaque cum tanta, quâ cœpisti, alacritate, tantoque ardore litterarum stadium feliciter decurras, virtutumque studio impigrè progrediaris, nullus dubito, fore, ut eruditionis juxta ac honoris cuimen olim adscendas, Patriæque Tux fructum afferas, Ecclesiæ & Rei Literariæ salutarein. Interea temporis uberiora Tibi gratiæ divinæ augmenta, singularemque Patronorum Benevolentiam ex toto pectore voveo, precorque. Vale!

Nominis Tui

*Dabam è Museo meo,
die XXVI. Augusti,
Anno MDCCXI.*

observantissimus

M. LUDOVICUS Schulz/
Gedanensis.

Nobi-

Nobilissimo, Clarissimo atque Doctissimo
Dno. RESPONDENTI,

S. P. P.

P R Æ S E S.

Q*Vibus ex meliori luto finxit praeordia Titan, cum vulgo humi repere non contenti, altiora petunt, veritatis amore & , quo in eam flagrant, desiderio calcar ipsis addente. Fastidiunt generosi hi animi mollia ignaviae pulvinaria. Sordent ipsis spissae ignorantiae tenebrae. Cane & angue pejus fugiunt mores ad effeminatam voluptatem compositos, nullas non, arduas licet ac praepeditas, ad veritatem tamen ducentes vias calcare, & improbo terere labore, suarum partium esse rati. His, non quidem praeposterè acceleratis, prudenter tamen maturatis gressibus ad laudum trophaea gloriaeque fastigium contendunt, annituntur, pertingunt feliciter. Tuam, Clarissime, ac Doctissime Domine MINUS, Amice aestumatissime, Tuam hic vivis coloribus depictam sisto imaginem. Testes hujus omni exceptione majores sunt, quorum ab ore attentus hic pendes, Praeceptores tui ac Professores. Colaudant, venerantur ac intensissimo prosequuntur affectu hanc boni omnis verique amantem tuam mentem, quibus tua consuetudine uti datum est. Te dignissimum Musarum juxta ac Sacrarum Litterarum Cultorem Alma nostra unanimibus deprædicat suffragiis. Gratulor itaque Patriæ, Parenti, Tibi. Calidissima subjungo vota, ut Ter Optimus Maximus Studia tua laudatissime hætenus exculta, Spiritus S. assistentia ad æquum evecta aliquando justè promerito exornet brabeo, & reliqua vitæ tuæ Fata in Nominis sui gloriam, Tuorum gaudium, Tuammet utilitatem jubeat esse fausta, auspiciatissima. Vale.*

Amice aestumatissime!

RESPONDENS

Dissertationis Præsentis Felicissime!

EA multis animi fedet indoles, ut hoc superbius intumescant, ac stoicô velut superciliô arrogantia cristas erigant, quò politiore fecundioreque sint literaturâ. Quod licet neminem nisi defoculum ac cucurbitas lippientem probaturum, sit in proclivi, non adeo tamen mirum. Aviculas enim, quo pluribus subnixæ pennis, eò sublimius evolare in auras, formosumque pavonum gregem, quo latius flabellum explicat, eò magis mirari sese subinde, videmus quotidie. Sed sunt ubique locorum homines, qui, cum ne primoribus quidem labellis degustaverint bonas literas, nec, (ut unctioribus eos describam sermonibus,) plus sapiant, quam sus occisa, se tamen omnium primos (si Diis placet) haberi discipiunt, ac indignanter ferunt, quod non pluris æstimentur, & quod, quaversum transferint, à tertio jam jugere transeuntibus non assurgatur. Quodnam arrogantia, (mordaci meritò ab ingenuis ustulanda verò) habeant argumentum, me quidem latere, ultrò fateor. Sagaciore tamen examine omnem eorum excutienti conditionem, sat clare dispalescet, præter fumosas Majorum imagines ac bractæatam, vel, si mavis, segmentatam felicitatem nil ipsis esse relictum. Hisce tamen, velut glaucomate, offucias peregrinis oculis pingunt, vix subodorantes, (sunt enim obesæ naris,) cuncta hæc in morem nivium mox distabescere posse. Stolidi tamen multorum mentes sic agit vesania, ut præimmodico fastu salivam in cælum exspuerent, ni in se recasuram, metuerent. Suam tamen, ut quodammodo pallient arrogantiam, cælum irretortò contuentur oculò, ne in scarabæos (neminem enim præ se hominem ducunt) vertere eosdem necesse habeant. Crederes ardua meditari negotia, ni, qui eos intus & in cute nōrunt, fringillarum capturâ, hornâ cum-

cum primis æstate, ubi maximè calet, esse occupatos, dicerent. Qui proinde fastu hōc æthnā molestiori, bilem sibi excitari nolit, aut ocyus se de viâ tollat, aut ubi fortè fortuna crabrones hosce irritaverit, diras, fulgura, (sed ex pelvi) imò mortem ab imperiosa eorum auctoritate (sit Boëtianæ phrasi venia) patienti expectet animò. Consultius sanè facerent, si, qua undiquaque turgent, arrogantiam infibularent, ac humanitatem, à qua, (Agellio teste) apud Latinos humaniores literæ suos repetunt natales, submissius colerent. Vid. Bacheri Flaviss. Poët. p. 506. & Ovid. lib. I. de Ponto. Eleg. VII. ad Græcinum, qui apprime hanc in rem loquitur. Sed hoc insanix æstrò semel perciti, vix ac ne vix quidem ad frugem redeunt, nisi parili percussi tragulâ, Phrygum more, suo sapiant impendio; nullò enim aliàs helleborò contagiosam hanc cerebri expurgabis dementiam, & qui ægras eorum sanare possit mentes, Medicum corvo albo rariorem deprehendes. Hæc, quò vergant, nullò intelligent negotiò, qui *Te, Amice Coniunctissime!* inspexerunt penitus, omnesque fateri necesse habebunt, ab hac morbi contagione Te planè esse alienum, quam, citra alicujus præjudicii, suis hic pinxi coloribus, ut, quantum distent æra lupinis, abundè colliquesceret. Nam etsi perpeti diligentia & improbò sudore multam Tibi paraveris eruditionem, quæ animum tuum pulchrè ornat exornatque, hoc Te tamen nescire velle, plus simplici vice ex tuò accepi ore; imo modestissimè de rebus tuis judicare assoles, & Tibi ipsi es minùs, ac quidam haberis aliis, sicque nomen dulci exprimis omine. Cuncta hæc me in Tui amorem sic traxère, ut eundem, solidissimò glutine ferruminatum constanter optem. Cum verò publicum doctorum tuarum virtutum specimen pandere Tibi sit animus, inviolabiles profectò amicitix violarem leges, imò durus filex & marpesia essem cautes, ni Te publicâ sequer gratulatione, fausta quæque Tibi cordicitus precaturus. Nihil proinde validioribus in votis pono, quam, ut specimen, quod impræsentiarum moliris, Tibi ex votò & ex animò fluat, sitque stimulus ad altius percolenda studia; sic non vanus augur existo, fore,

ut Ecclesia, Patria, Patroni, Parens Tuus Venerandus, habeant, quô de meritò sibi gratulari possint. Cæterum, ut Tibi per omnem vitam cœlestes feliciter cadant taxilli, crescasque semper à minori ad majus, si quid unquam, hoc maximè voveo. Me, ut hætenus amasti, definas nunquam, credasque vicissim, non in ostiò tantum me esse formosum, & pellace vulpe benigniorem, sed eum, qui Te oculitus & sine fucoperpetim est amaturus, sic scribit

TUUS

E Museo, quinto Calendas
Septembris. A. O. R.
MDCCXXI.

dum minimâ ex parte suus

JOH. JAC. TADDEL,
Oppositorus.

Amice Pyladæe!

Mi sub eodem Palladis Vexillo

Commilito Dulcissime!

Utilitatem quam insignem, Amicorum Dilectissime! comparare sibi queat animi sinceritas; id haud obscure apparet ex effato *Silii Italici* Poetæ & Con-

Consulis Romani, ævo suo celeberrimi, inquentis: *Faxe mentis honestæ gloria.* Ecquid ille verbis hisce paucis aliud innuere vult, quam quod fama hominis sancti. o-
nia & integritate vitæ præstantis in terrarum orbem spar-
gatur. Sicuti enim fax urens multos spargit radios, eos-
que mortalium oculis immittit; ita nec minus integerrimæ ac piissimæ mentis gloria longe lateque se diffundit.
Animus tuus. Amice dulcissime Contræranee suavissime, ab omni fūco alienus, propensaque tua in me voluntas allicit me hodierno die & ad gratulationem & ad votum. Gratulor itaque ex sincera mente de jam edito specimine tuo Theologico. Faxit divinum Numen, ut studia tua laudabiliter suscepta non duntaxat ve-
gant in sui gloriam, Ecclesiæ emolumentum, Patriæ decus, Parentis gaudium amicorumque oblectamentum; sed & gloriæ facem semper secum ferant. Vale ex vobis & tuo prosequi amore pergas sincerum amicum tuum qui est & manet

Tui addictissimus

P. FICK, Opponens.

SS Ein Freund! Die treue Pflicht steht
heute zwar bereit/
Und will nach Möglichkeit JHN mit Ges-
dichten ehren;
Jedoch ich stell es ein / weil seinen Ruhm zu meh-
ren/
Mir fehlt ein reiner Satz / und die Geschicklichkeit;
Wer weiß zudem auch nicht / wie wohl ER je-
derzeit
Mit

Mit Lust und Ruhm gefast die hohen Gottes Lehren?
 Der Grossen Männer Schrift wird IJM diß Lob zu-
 kehren/

Daß ER bey SIE durch Fleiß steht in Gewogene-
 heit.

Drum will ich Sie für mich das Wort nur reden lassen/
 Und meinen treuen Wunsch in kurzen Zeilen fassen:

Der Himmel schencke Glück ! und seine
 holde Krafft

Laß ein erwünschtes Ziel im Segen IJM
 gewinnen !

Damit durch Seine Müh und die geübten
 Sinnen

Der Kirchen werde Nuß und vielen Hehl
 geschafft.

Dieses wolte aus wohlmeynenden Gemüht / dem
 Herrn Respondenten seine Liebe zu contestiren/
 hinzu setzen/

P. SWIETLICKI,
 Oppon.

Mit Lust und Ruhm gefast die hohen Gottes Lehren?
 Der Grossen Männer Schrift wird IJM diß Lob zu-
 kehren/

Daß ER bey SJE durch Fleiß steht in Gewogene-
 heit.

Drum will ich Sie für mich das Wort nur reden lassen/
 Und meinen treuen Wunsch in kurzen Zeilen fassen:

Der Himmel schencke Glück ! und seine
 holde Krafft

Laß ein erwünschtes Ziel im Seegen JHM
 gewinnen !

Damit durch Seine Müh und die geübten
 Sinnen

Der Kirchen werde Nuß und vielen Hehl
 geschafft.

Dieses wolte aus wohlmeynenden Gemüht / dem
 Herrn Respondenten seine Liebe zu contestiren/
 hinzu setzen/

P. SWIETLICKI,
 Oppon.

Sibeth, Karl Joachim

Diss. theol. rationi suos in theologia limites definiens, divinumque
effatum 2 Cor. X,5 contra St. Vitum vindicans

Rostochium 1721

4 Diss. 2485#Beibd.41

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10838187-7

VD18 1030228X-004